

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ
ΚΑΙ ΟΙ ΛΑΟΙ ΤΟΥ ΚΑΤΩ ΔΟΥΝΑΒΗ
ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗ ΜΕΛΕΤΗ
ΤΩΝ ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΤΟΥΣ ΣΧΕΣΕΩΝ (4ος - 6ος αἰ.) *
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἔπρεπε νὰ ἐνεργοποιήσῃ καὶ νὰ θέσῃ σ' ἐφαρμογὴ ὅλους τοὺς μηχανισμοὺς τῆς ἐξωτερικῆς τῆς πολιτικῆς σὲ μιὰ ἐποχὴ ὅπου βαρβαρικοὶ λαοὶ ἀπὸ βορρὰ καὶ ἀνατολὴ περιέζωναν ἀσφυκτικὰ τὰ σύνορά της, εἰσβάλλοντας συχνὰ καὶ μέσα στὰ ἐδάφη της.

Καθοριστικὸ ρόλο γιὰ τὴν τύχη τῆς αὐτοκρατορίας στὴν ἐποχὴ ποὺ ἐξετάζουμε (4ος - 6ος αἰ.) ἔπαιξε ἡ πολιτικὴ της μὲ τοὺς λαοὺς στὸ βόρειο σύνορό της καὶ ἰδιαίτερα μὲ ἐκείνους τῆς περιοχῆς τοῦ κάτω Δούναβη. Μιὰ ἐξασθένιση τοῦ δοναβικοῦ *limes* μὲ τὶς συνεχεῖς καὶ βίαιες παραβιάσεις τοῦ ἀπὸ τὰ βαρβαρικά στίφη ποὺ διαδοχικὰ κατέκλυζαν τὶς βορειοδοναβικὲς περιοχές, θὰ ἔθεταν ἀναμφίβολα σὲ ἄμεσο κίνδυνο ὅχι μόνον τὶς νοτιοδοναβικὲς ἐπαρχίες της ἀλλὰ ἐνδεχόμενα τὴν ἴδια της τὴν πρωτεύουσα.

Γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς νέας κατάστασης πραγμάτων, ποὺ δημιουργήθηκε στὸ βόρειο σύνορό της μὲ τὴν ἀπώλεια τῆς Δακίας¹ καὶ τὴ μεταφορὰ τοῦ συνόρου στὸ Δούναβη, ἡ αὐτοκρατορία στὰ πλαίσια τῆς ἐξωτερικῆς της

* Στὴν παρούσα μελέτη θὰ προσπαθῶ νὰ παρουσιάσω καὶ νὰ ἐρμηνεύσω, μὲ βάση κυρίως τὶς μαρτυρίες τῶν φιλολογικῶν πηγῶν, τὴν ἔκταση καὶ τὸ πλέγμα τῶν ἐμπορικο-οικονομικῶν σχέσεων μεταξὺ τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῶν παραδουνάβιων λαῶν. Σὲ προσεχῇ μου ἐργασία θὰ ὀλοκληρώσω τὴ μελέτη τοῦ θέματος, τὸ ὁποῖο ἀπ' ὅσο γνωρίζω δὲν ἔχει ὡς τώρα μελετηθεῖ, μὲ τὴν παρουσίαση καὶ ἐρμηνεία τῶν σχετικῶν ἀρχαιολογικῶν μαρτυριῶν. Χρησιμοποιοῦνται καὶ οἱ ἀκόλουθες ἐπιπλέον βραχυγραφίες: CIL = Corpus Inscriptionum Latinarum, CJC = Corpus Juris Civilis, DID = Din Istoria Dobrogei, FHDR = Fontes Historiae Daco-Romanae, LCL = Loeb Classical Library, LRE = Later Roman Empire.

1. Σχετικὰ μὲ τὴν ἀπώλεια τῆς ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας Δακίας βλ. A. Victor, *De Caesaribus*, 33, 3, σελ. 24 (FHDR, 2).— Eutropius, *Breviarium ab urbe condita*. IX 15, 1, σελ. 38 (FHDR, 2).— P. Orosius, *Historiarum adversum paganos libri VII* 22, 7, σελ. 194 (FHDR, 2).— Iordanis, *Romana*, 334, σελ. 42 (MGH, AA, V). Πρβλ. καὶ νεότερη βιβλιογραφία: «Istoria României», 1, Βουκουρέστι 1960, σελ. 465.— M. Besnier, *L'empire romain de l'avènement des Sévères au concile de Nicée* (Histoire romaine IV, Histoire générale) Παρίσι 1937, σελ. 243.— R. Vulpe, DID 2, σελ.

πολιτικῆς — ἀκολουθώντας παράλληλα καὶ τῇ ρωμαϊκῇ παράδοσιν¹ σ' αὐτὸν τὸν τομέα — προβαίνει στὴν ἐντατικοποίηση τῶν ἐμπορικο-οικονομικῶν συναλλαγῶν μὲ τὰ βαρβαρικά φύλα ποὺ καταλαμβάνουν διαδοχικὰ τὶς βορειοδουνάβικες περιοχές. Ἡ ἐντατικοποίηση ὅμως ἢ ἡ ἐξασθένηση, ἢ διακοπὴ ἢ ἡ ἐπανάληψη τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν, ποὺ ἀναπτύχθηκαν κατὰ τὴν πρώιμη βυζαντινὴ περίοδο μὲ τοὺς λαοὺς τοῦ κάτω Δούναβη, εἶναι φαινόμενα στενὰ συνδεδεμένα μὲ τὰ πολιτικὰ γεγονότα ποὺ ἔλαβαν χώρα στὴν παραπάνω περιοχὴ.

Ἡ διατήρηση μιᾶς θεωρητικῆς ἔστω ἐπικυριαρχίας τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καὶ μετὰ τὸ 271, σὲ μερικές περιοχές τοῦ κάτω Δούναβη ὅπως οἱ Banat, Muntenia καὶ Νότια Moldova² (περιοχὲς τῆς Ρουμανίας), ποὺ ἀσκήθηκε ὄχι μόνο γιὰ λόγους στρατιωτικούς, γιὰ τὴν ἄμυνα δηλαδὴ τοῦ δουνάβικοῦ συνόρου, ἀλλὰ καὶ γιὰ λόγους οἰκονομικούς, εὐνόησε τὴ συνέχιση τῶν στενῶν καὶ πολλαπλῶν δεσμῶν τῆς αὐτοκρατορίας μὲ τοὺς βαρβαρικοὺς λαοὺς καὶ μὲ τὸ ντόπιο στοιχεῖο τῶν δουνάβικῶν περιοχῶν καὶ εἶχε ἄμεσες κοινωνικο-οικονομικὲς καὶ πολιτικὲς συνέπειες.

Τὰ ρωμαϊκὰ προγεφυρώματα, ποὺ διατηρήθηκαν πάνω στὴ βόρεια ὄχθη τοῦ Δούναβη καὶ ἡ ὑπαρξὴ ἐκεῖ μερικῶν πόλεων - φρουρίων³, συνέβαλαν ἀναμφίβολα στὴν ἐδραίωση τῶν σχέσεων μὲ τὶς νότιες περιοχές, σχέσεις ποὺ ἀναπτύχθηκαν πάνω σ' ὅλους τοὺς τομεῖς: οἰκονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό, πνευματικό. Οἱ στρατιωτικο-οχυρωματικὲς δραστηριότητες⁴ καὶ οἱ πολιτικοὶ

243. «Istoria popurului român», Βουκουρέστι, 1960, σελ. 87.— A. Piganiol, *L'empire chrétien (325 - 395)* Παρίσι 1972, σελ. 14.— Ε. Χρυσός, *Τὸ Βυζάντιο καὶ οἱ Γότθοι*, Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 145.— D. Tudor, *Oltenia romană*, Βουκουρέστι 1978, σελ. 415.

1. Γιὰ τὶς ἐμπορικο-οικονομικὲς σχέσεις μεταξὺ τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῶν λαῶν γενικὰ τοῦ κάτω Δούναβη βλ. G. Seure, *Voyage en Thrace. L'emporium romain de Pizos*, BCH 22 (1898), σελ. 472 - 491.— V. Pârvan, *Începuturile vieții romane la gurile Dunării*, Βουκουρέστι 1923, σελ. 35 κέ.— M. Wheeler, *Rome beyond the imperial frontiers*, Λονδίνο 1955, σελ. 17, 33. V. Christescu, *Viața economică a Daciei romane*, Pitești 1929, σελ. 106 - 116. M. P. Charlesworth, *Les routes et le trafic commercial dans l'empire romain* (γαλλ. μετ.), Παρίσι 1938, σελ. 116 κέ.— P. Petit, *La paix romaine*, Παρίσι 1967, σελ. 72, 105 - 107, 344.— Εἰδικότερα βλ. A. Suceveanu, *Viața economică în Dobrogea romană, sec. I - III e.n.*, Βουκουρέστι 1977.— Al. Barnea, *Aspetti della vita economica della Scythia Minor secondo le fonti letterarie ed epigrafiche (sec. IV - VI d.c.)*, Quad. Catanesi di St. Class. e Medievali II, 4 (1980), σελ. 469 - 501 καὶ V. Mihăilescu-Bîrliaba, *La monnaie romaine chez les daces orientaux*, Βουκουρέστι 1980.

2. Βλ. D. Teodor, *Romanitatea carpato-dunăreană și Bizanțul în seacurile V - XI, e.n.*, Ίάσι 1981, σελ. 11.

3. D. Tudor, ὁ.π., σελ. 415 - 416, ὅπου οἱ πηγὲς καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία· βλ. ἐπίσης O. Toropu, *Romanitatea tirzie și străromânii în Dacia Traiană sud-carpatică*, Craiova 1976, σελ. 14, σημ. 7.

4. Βλ. I. Barnea, (DID 2), σελ. 381 - 390.— D. Tudor, ὁ.π., σελ. 416 - 452.

χειρισμοὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου¹ καὶ τῶν διαδόχων του γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ δουναβικοῦ συνόρου καὶ οἱ προσωρινὲς προσαρτήσεις χαμένων ἐδαφῶν τῆς αὐτοκρατορίας ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνο καὶ ἀργότερα τὸν Ἰουστινιανὸν² συντέλεσαν σὲ μιὰ οὐσιαστικὴ ἀναβίωση τῆς στρατιωτικῆς, οἰκονομικῆς καὶ ἀστικῆς ζωῆς τῶν ρωμαιο-βυζαντινῶν πόλεων τῆς βόρειας ὁχθῆς τοῦ Δούναβη, ἀπὸ τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 4ου μέχρι τὰ μέσα τοῦ 7ου αἰ. Ἀξιίζει ν' ἀναφέρουμε ἐδῶ τὴν ἀνοικοδόμησι καὶ ἀνάπτυξιν μερικῶν βορειοδουναβικῶν πόλεων: Dierna, Drobeta, Sucidava, Constantiniana Daphne, Barboși, Aliobrix, Turriss· ἀκόμη οἰκισμῶν καὶ κάστρων: Micia, Tibisum, Putinci, Pietroasele καὶ ἄλλων· τὴν ἐπιδιόρθωσιν ἐπίσης μερικῶν παλαιῶν στρατιωτικῶν - ἐμπορικῶν δρόμων³ καὶ τέλος τὴν κατασκευὴν γεφυρῶν πάνω στὸ Δούναβη ὅπως ἐκείνη τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ποὺ ἔνωσε τὴν Oescus μὲ τὴν Sucidava⁴.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ἡ κατὰ καιροὺς ἐπιδείνωσις καὶ ἔξυνσις τῶν πολιτικο-στρατιωτικῶν σχέσεων τῆς αὐτοκρατορίας μὲ τοὺς βαρβαρικοὺς λαοὺς εἶχαν σὰν ἄμεση συνέπεια τὴν χαλάρωσιν ἢ ἀκόμη τὴν διακοπὴν τῶν ἐμπορικο-οικονομικῶν σχέσεων. Οἱ πόλεμοι τοῦ Βάλη (367 - 369) ἐναντίον τῶν Γότθων, ὁδήγησαν κατ' ἀρχὴν στὴν ἐξασθένησιν τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν καὶ ἀργότερα στὴν πλήρη σχεδὸν διακοπὴ εἰσαγωγῆς βυζαντινῶν προϊόντων βόρεια τοῦ Δούναβη, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ τους ἐξαθλίωσιν⁵.

1. Ἐδῶ ἀξιίζει νὰ ἀναφερθεῖ τὸ περίφημον foedus ποὺ ὑπογράφηκε μεταξὺ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ τῶν Γότθων τὸ 332 ἐξασφαλίζοντας τὴν εἰρήνην ἀνάμεσα στὴν αὐτοκρατορίαν καὶ τοὺς Γότθους γιὰ 32 περίπου χρόνια. Γενικὰ γιὰ τὸ πρόβλημα τῶν πολιτικῶν σχέσεων τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῶν Γότθων βασικὸ εἶναι τὸ βιβλίον τοῦ E. X r u s o ũ, ὁ.π., εἰδικὰ γιὰ τὸ foedus καὶ τίς συνέπειές του βλ. σελ. 55 - 76 ὅπου οἱ πηγὲς καὶ πλούσια βιβλιογραφία.

2. Βλ. Προκόπιος IV, Περὶ κτισμάτων, σελ. 124 - 149 (Haury). V. V e l k o v, *La construction en Thrace à l'époque du Bas - Empire (d'après les écrits)*, Archeologia 10(1958). D. T u d o r, ὁ.π. σελ. 456 - 463 καὶ S o f i a P a t o u r a - H a t z o p o u - l o u, *L'oeuvre de réconstitution du limes danubien à l'époque de l'empereur Justinien 1er*, RESEE 18 (1980), 1, σελ. 95 - 109.

3. Βλ. «Istoria României» 1, σελ. 647 - 669 καὶ D. T u d o r, ὁ.π., σελ. 445 - 470.

4. Σχετικὰ μὲ τὴν κατασκευὴν ἀπὸ τὸν Μ. Κωνσταντῖνον τῆς γέφυρας Oescus-Sucidava βλ. στὶς πηγές: A. Victor, *De Caesaribus*, 41, 13, σελ. 26 (FHDR, 2).— Πασχάλιον Χρονικόν, I, σελ. 527, 16 - 17 (CSHB).— Γ. Κεδρηνός, Σύνοψις Ἱστοριῶν (ἔκδ. Βόννης), σελ. 517, 518.— Πρβλ. D. T u d o r, *Les ponts romains du Bas - Danube*, Βουκουρέστι 1974, σελ. 135 - 166 καὶ N. C a m a r i a n o, *Scrittorul bizantin Ioan Tzetzes despre podul lui Traian de la Drobeta*, Revista de Istorie 32 (1979), 5, σελ. 929 - 939.

5. Γιὰ τοὺς πολέμους τοῦ Βάλη ἐναντίον τῶν Γότθων βλ. Amm. Marcellinus III, σελ. 28 - 34 (LCL, ἀρ. 331).— Θεμίστιος, Λόγος 10 Ἐπὶ Εἰρήνης Οὐάλεντι, σελ. 161 - 162 (Dindorf).— Εὐνάπιος, ἀπόσπ. 37 (HGM, I).— Ζώσιμος Δ', 10, σελ. 166 - 168 (Mendelssohn).— Πρβλ. E. S t e i n, *Histoire du Bas-Empire* 1, Παρίσι 1959, σελ. 186.— E. A. T h o m p s o n, *The Visigoths in the time of Ulfila*, Ὁξφόρδη 1963, σελ. 18.— G. D a g r o n, *L'Empire au IVe s. et les traditions politiques d'hellénisme. Le témoignage*

Ἀργότερα, οἱ συνεχεῖς ἐπιδρομὲς τῶν Οὐννων μέσα στὶς νοτιοδουναβικὲς ἐπαρχίες, ποὺ κορυφώθηκαν μὲ τὶς φοβερὲς καταστροφὲς πολλῶν ἱλλυρικῶν καὶ θρακικῶν πόλεων στὰ 442 - 3 καὶ 447 - 8, ἐπιφέροντας ταυτόχρονα καὶ τὴν οἰκονομικὴ τους κατάρρευση, ὁδήγησαν μοιραία στὴ χαλάρωση ἢ καὶ τὴ βίαιη ρήξη τῶν ἐμπορικῶν καὶ πολιτιστικῶν δεσμῶν ποὺ εἶχαν ἀναπτύξει προηγουμένα μὲ τὴν αὐτοκρατορία¹.

Ἡ ἐμπόλεμη κατάσταση στὴν ὁποία βρέθηκαν Γότθοι καὶ Βυζαντινοὶ τὸ 467 προκάλεσε καὶ τὴ διακοπὴ τῆς ἀνταλλαγῆς προϊόντων μὲ βαριές καὶ δυσάρεστες συνέπειες γιὰ τὴν ἐπιβίωση τῶν πρώτων. Ἡ τρομερὴ ἔλλειψη καταναλωτικῶν ἀγαθῶν ἀνάγκασε τοὺς Γότθους νὰ δεχθοῦν ἀπὸ τοὺς βυζαντινοὺς στρατηγούς, ὅρους μὲ πολὺ μεγάλο κόστος γιὰ τὴν πολιτικὴ τους ἐνότητα καὶ τὴν ἐθνικὴ τους ἐπιβίωση².

Τὸ ἴδιο συνέβη ἀργότερα γύρω στὰ 600, ὅταν Βυζαντινοὶ καὶ Ἀβαροι βρέθηκαν σὲ ἐμπόλεμη κατάσταση σὲ περιοχὴ τοῦ Δούναβη, κοντὰ στὴ Σιγγιδόνα. Αὐτὴ τὴ φορὰ ὅμως εἶναι οἱ Βυζαντινοὶ ἐκεῖνοι ποὺ ὁδηγοῦνται σὲ ἀπόγνωση ἀπὸ τὸ λιμὸ ποὺ τοὺς μαστίζει καὶ ζητοῦν ἀνακωχὴ ἀπὸ τὸ χαγάνο γιὰ τὴν προμήθεια τροφίμων³. Ἡ πληροφορία, λοιπόν, γιὰ τὸ λιμὸ τῶν Βυ-

nage de Themistios, TM 3 (1968), σελ. 96.— I. Barnea, (DID 2), σελ. 394 - 395.— A. Piganio, ὁ.π., σελ. 174.— E. Χρυσός, ὁ.π., σελ. 94 - 95.— D. Tudor, ὁ.π., σελ. 453 καὶ τὸ πρόσφατο βιβλίο τοῦ H. Wolfram, *Geschichte der Goten*, Μόναχο 1981, σελ. 72 - 74.

1. Σχετικὰ μὲ τὶς ἐπιδρομὲς τῶν Οὐννων στὴ Θράκη, τὴν Ἀνω Μυσία καὶ τὴν Ἰλλυρία, βλ. Σωζόμενος, Ἑκκλ. Ἱστορία, 8, 25 καὶ 9, 5, σελ. 383 καὶ 396 - 7 (Bidez-Hansen).— Πρίσκοι, σελ. 575 - 578 (C. Porphyrogeniti, I De Legationibus, C. de Boor).— Προκόπιος IV, Περὶ κτισμάτων IV, 6, σελ. 129 - 130.— Marcellinus Comes, *Chronicon*, σελ. 81 - 82 (MGH, AA, XI).— Πασχάλιον Χρονικόν, σελ. 583, 12 - 15 (CSHB). Πρβλ. σύγχρονη βιβλιογραφία: F. Lot, *Les invasions germaniques, La pénétration mutuelle du monde barbare et du monde romain*, Παρίσι 1935, σελ. 100 - 101.— M. V. Levchenko, *Byzance des origines à 1453*, Παρίσι 1949, σελ. 41 - 42.— P. Lemerle, *Invasions et migrations dans les Balkans depuis la fin de l'époque romaine jusqu'au VIIIe siècle*, Rev. Hist. 211 (1954), σελ. 279.— E. Stein, ὁ.π., σελ. 290-1.— A.H.M. Jones, LRE II, Ὁξφόρδη 1964, σελ. 194.— F. Altheim, *Geschichte der Hunnen* IV, Βερολίνο 1962, σελ. 271 - 304 καὶ O. Maenchen-Helfen, *Die Welt der Hunnen*, Wien-Köln-Graz 1978, σελ. 80 - 93.

2. "Ὅτι Ἀναγάστου καὶ Βασιλίσκου καὶ Ὁστρονι καὶ ἄλλων τινῶν στρατηγῶν Ῥωμαίων τοὺς Γότθους ἔς τινα κοῖλον χώρον συγκλεισάντων καὶ πολιορκούντων, λιμῶ τε καὶ πιεζομένων τῶν Σκυθῶν σπάνει τῶν ἐπιτηδείων, πρεσβείαν παρὰ τοὺς Ῥωμαίους ποιήσασθαι, ὥστε αὐτοὺς εἰ ἐνδιόθασι νεμομένους γῆν ὑπακοῦειν αὐτῶν ἐς ὅ,τι ἂν θέλοιεν" . . . βουλευόμενοι οἱ τὰς Ῥωμαϊκὰς τάξεις διέποντες τροφὰς χορηγήσειν αὐτοῖς ὑπέσχοντο ἄχρι τῆς βασιλέως ἐπιτροπῆς, εἰ γε σφᾶς αὐτοὺς διέλοιεν ὥσπερ καὶ τὸ Ῥωμαϊκὸν διακέκριται πλήθος" . . . τῶν δὲ Σκυθῶν τοὺς ἀπαγγελλθέντας διὰ τῶν πρέσβων προσδεξαμένων λόγους καὶ ἐς τοσαύτας σφᾶς αὐτοὺς ταξάντων μοίρας. . . (Πρίσκοι, σελ. 589, C. de Boor).

3. Βλ. Θεοφύλακτος Σιμοκάττης, σελ. 267 - 268 (C. de Boor). . . ἀμάξας τοιγαροῦν

ζαντινῶν κατὰ τοὺς ἀβαροβυζαντινοὺς πολέμους σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ Πρίσκου γιὰ λιμὸ τῶν Σκυθῶν τὸ 467, ποὺ θέτουν ἐπιτακτικὰ τὸ αἶτημα γιὰ ἀνακωχὴ ἀπὸ τὶς πύσχουσες πλευρὲς μὲ σκοπὸ τὴν προμήθεια προϊόντων, φανερώνει τὴν ἀπόλυτη ἀνάγκη γιὰ δημιουργία σχέσεων ἀνταλλαγῶν, ὑφισταμένων ἀκόμῃ καὶ σὲ περιόδους πολέμου.

I.

Ὁ Δίων Χρυσόστομος μᾶς πληροφορεῖ ὅτι πρὶν ἀκόμῃ κατακτηθεῖ ἡ Δακία ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, ἔμποροι Ρωμαῖοι περνοῦσαν τὸ Δούναβη καὶ ἀγόραζαν ἢ πουλοῦσαν προϊόντα τους σὲ βορειοδουναβικὲς περιοχάς¹. Ὁ Τάκιτος ἀναφέρει ὅτι στὸν 1ο αἰ. μ.Χ. οἱ Γερμανοὶ ἀγόραζαν ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους κρασί ἐνῶ οἱ ἡγεμόνες καὶ οἱ ἀπεσταλμένοι τους δέχονταν συχνὰ σὰν δῶρα ἀργυρᾶ ἀγγεῖα². Οἱ πληροφορίες ποὺ μᾶς παρέχει ὁ Δίων Κάσσιος εἶναι ἐπίσης σημαντικὲς ἀφοῦ ἀφοροῦν περιοχὲς βορειοδουναβικὲς, γειτονικὲς τῆς Ρωμαϊκῆς Δακίας καὶ λαοὺς ποὺ ζοῦσαν σ' αὐτές. Κατ' αὐτὴ τὴν ἔννοια ὁ συγγραφέας μιλάει γιὰ κάποια συνθήκη εἰρήνης (174 μ.Χ.) μεταξὺ Μάρκου Αὐρήλιου καὶ Μαρκομάνων, μὲ τὴν ὁποία ἀπαγορεύθηκε στοὺς βαρβάρους νὰ πλησιάσουν τὸ Δούναβη περισσότερο ἀπὸ ἀπόσταση 38 σταδίων, ἐνῶ μὲ τὴν ἴδια συνθήκη ὀρίσθησαν οἱ τόποι καὶ οἱ μέρες γιὰ τὸ ἐμπόριό τους. Αὐτὸ ἀποτέλεσε σοβαρὸ κτύπημα γι' αὐτὲς τὶς φυλὲς ἀφοῦ δὲν θὰμποροῦσαν στὸ ἐξῆς νὰ προμηθεύονται μεταλλικὰ προϊόντα, ὅπλα καὶ χρυσό³. Ὁ ἴδιος συγγραφέας ἀναφέρει ὅτι οἱ Γιαζίζοι (βαρβαρ. φυλὴ τῆς περιοχῆς τοῦ Δούναβη) ἀγόραζαν ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους σιτηρᾶ⁴.

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 3ου αἰ., ἐποχὴ τοῦ αὐτοκράτορα Μακρίνου, ὁ μετέπειτα ρω-

ὁ Χαράνος ἐπισιτισμῶν λιμώττονσι τοῖς Ῥωμαίοις παρείχετο... Πρβλ. καὶ Θεοφάνη, Χρονογραφία, σελ. 278 (C. de Boor) ὅπου λέει: ... καὶ τῶν Ῥωμαίων λιμῶν τηκομένων, ἀκηκοὺς ὁ Χαράνος τῷ Πρίσκῳ ἐδήλουν ἀμάξας ἐκπέμψαι πρὸς αὐτόν, ὅπως δαπανήματα ἀποστείλῃ αὐτοῖς... Γιὰ τοὺς ἀβαροβυζαντινοὺς πολέμους στὸ β' μισθὸ τοῦ 6ου αἰ. βλ. L. Hauptmann, *Les rapports des Byzantins avec les Slaves et les Avars pendant la seconde moitié du VIe siècle*, Byzantion 4 (1927 - 8), σελ. 137 - 170.— G. Labuda, *Chronologie des guerres de Byzance contre les Avars et les Slaves à la fin du VIIe siècle*, Bsl 11 (1950), σελ. 167 - 173.— P. Goubert, *Les guerres sur le Danube à la fin du VIe siècle d'après Ménandre le protecteur et Théophylacte Simocatta*, Actes du XIIe Congrès Intern. d'études byzantines. Ochride 1961. Τόμ. 2, Βελιγράδι 1964, σελ. 115 - 124.

1. Δίων Χρυσόστομος II, Λόγος 12, 17, σελ. 20 (LCL).

2. Τάκιτος, *De origine et situ Germanorum* V 3 καὶ XXIII 1, σελ. 136 - 137 (LCL, ἀρ. 35).

3. Dion Cassius, *Hist. Romana*, LXXII 15, 1, σελ. 34 (LCL, Dio's Roman History IX).

4. Dion Cassius, ὁ.π., LXX 19,1.

μαῖος αὐτοκράτορας Μαξιμῖνος, μετὰ τὴ στρατιωτικὴ του ὑπηρεσίᾳ, ἐπιστρέφει στὴ γενέτειρά του στὴ Θράκη, ὅπου ἀγοράζει μεγάλες ἐκτάσεις γῆς κι ἐπιδίδεται σ' ἓνα ἐκτενὲς ἐμπόριο μὲ Γότθους καὶ Ἀλανοὺς κατὰ μῆκος τοῦ Δούναβη¹. Ὁ Ζώσιμος μᾶς πληροφορεῖ γιὰ τὴν ἀνθηρὴ οἰκονομικὴ κατὰστασι τῶν παραλιακῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Σκυθίας καὶ γιὰ τὴ δράσι τῶν ρωμαίων ἐμπόρων βόρεια τοῦ Δούναβη ἀνάμεσα στοὺς βαρβάρους. Στὰ μέσα τοῦ 3ου μ.Χ. αἰ. οἱ Γότθοι θεασάμενοι τὸν πλοῦτον ὃν ἐπηγάγοντο, καὶ ἐς ἐπιθυμίαν ἐλθόντες τοῦ δρᾶσαι τὰ παραπλήσια, πλοῖα μὲν κατεσκευάζετο, τῶν συνόντων αὐτοῖς αἰχμαλώτων ἢ ἄλλως κατ' ἐμπορίαν ἐπιμιγνυμένων ὑπουργησάντων εἰς τὴν τούτων δημιουργίαν². Εἶναι γνωστὰ, ἐξ ἄλλου, τὰ πλούσια ἐμπόρια τῆς Θράκης Pirentensium, Pizos καὶ Disconduratera, ποὺ γνώρισαν μεγάλη οἰκονομικὴ ἀνθησι στὸν 3ο αἰ.³. Τὴ διακίνησι τῶν ἐμπορευμάτων, ἀπὸ οἰκισμὸ σὲ οἰκισμὸ στὶς περιοχὲς τῆς Θράκης, διευκόλυνε ἡ μεγάλη ὁδικὴ ἀρτηρία Singidunum - Serdica - Philippopolis - Adrianopolis - Byzantion ποὺ δημιουργοῦσε πολὺ εὐνοϊκὲς συνθῆκες γιὰ τὴν ἐμπορικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξι τῶν ἀγροτικῶν οἰκισμῶν⁴.

Πηγὲς τοῦ 4ου καὶ 5ου αἰ. ὑπογραμμίζουν τὴ γονιμότητα καὶ τὸν πλοῦτο τῆς Θρακικῆς καὶ παννονικῆς γῆς καὶ ἀποκαλύπτουν τίς μεγάλες τοὺς δυνατότητες σὲ παραγωγὴ σιτηρῶν, φρούτων, ζώων καὶ ἄλλων εἰδῶν ἐμπορίου⁵. Ἡ περιγραφὴ ἀπὸ τὸν Σωζόμενο τῆς Μικρᾶς Σκυθίας μὲ τὴν πρωτεύουσά της, Τόμι, γιὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Βάλη, εἶναι ἀποκαλυπτικὴ τῆς μεγάλης οἰκονομικῆς ἀνθησι ποὺ γνώρισαν οἱ περιοχὲς τῆς Θράκης στὸν 4ο αἰ.⁶. Ὁ Λατῖνος συγγραφέας Claudius Mamertinus μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ αὐτοκράτορας Ἰουλιανὸς «ἐπισκέφθηκε ὅλες τίς πόλεις ποὺ βρίσκονταν κατὰ μῆκος τοῦ Δούναβη ἄκουσε τίς φωνὲς ὄλων, διευκόλυνε τὴ ζωὴ τους καὶ ἀποκατέστησε τὴν εὐτυχίαν»⁷. Τὸν πανηγυριστὴ λατῖνο ἐπιβεβαιώνει ὁ Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος ἀναφέροντας

1. Βλ. Script. Hist. Augustae. II 5, σελ. 100 (FHDR, 2): . . . *Sub Macrino. . . a militia desiit et in Thracia in vico, ubi genitus fuerat, possessiones comparavit ac semper cum Gothis commercia exercuit. . .*

2. Βλ. Ζώσιμος, Ἱστορία Νέα, Α, 34, σελ. 24 (Mendelssohn).

3. Γενικά γιὰ τίς πόλεις-ἐμπόρια τῆς Θράκης, βλ. G. Seure, ὁ.π.

4. Βλ. V. Velkov, *Les campagnes et la population rurale en Thrace au IVe-VIe siècles*, Byzantinobulgarica 1 (1962), σελ. 35.

5. . . . *Moesiam et Daciam, provincias sibi quidem sufficientes, frigora autem magna habentes, quarum civitas magna Naissus dicitur. Deinde Pannonia regio, terra dives in omnibus, fructibus, quoque et iumentis et negotiis, ex parte et mancipiis. . .* (Expositio totius mundi et gentium, LVII, σελ. 196 (ἐκδ. Rougé Sources chrétiennes, 124).

6. . . . *τοῦτο δὲ τὸ ἔθνος πολλὰς μὲν ἔχει καὶ πόλεις καὶ κόμας καὶ φρούρια, μητρόπολις δὲ ἐστὶ Τόμις, πόλις μεγάλη καὶ εὐδαίμων παράλιος, ἐξ εὐωνύμων εἰσπλέοντι τὸν Εὐξείνιον καλούμενον πόντον. . .* (Σωζόμενος, σελ. 263 (Bidez-Hansen)).

7. Βλ. I. Barnea, σελ. 393 (DID 2) ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ πηγή.

ὅτι στήν ἐποχὴ τοῦ Ἰουλιανοῦ πραγματοποιήθηκαν σημαντικὰ ὁχυρωματικὰ ἔργα σὲ ὅλες τὶς πόλεις τῆς διοίκησης τῆς Θράκης καὶ ἰδιαίτερα στὰ *castra* καὶ *castella* τοῦ Δούναβη ποῦ ἦταν καὶ τὰ περισσότερα ἐκτεθειμένα στὶς βαρβαρικές ἐπιδρομές¹.

Τὸ ἀπεριόριστο λοιπὸν ἐνδιαφέρον τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων τοῦ α' μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. γιὰ τὴ στρατιωτικὴ ὁχύρωση, τὴν πολιτικὴ σταθερότητα καὶ τὴν οἰκονομικὴ εὐμάρεια τῶν παραδουνάβιων περιοχῶν σὲ συνδυασμὸ μὲ τὶς ἄριστες σχέσεις Γότθων καὶ Βυζαντινῶν, τὶς ὁποῖες δημιούργησε ἡ συνθήκη τοῦ 332, ἀποτελέσαν τὶς βασικὲς προϋποθέσεις γιὰ ἐκτενεῖς καὶ ἐλεύθερες ἐμπορικές, ἀνάμεσά τους, ἀνταλλαγές. Ἡ σπουδαιότητα, ποῦ ἀπέδιδε ἡ αὐτοκρατορία στήν περιοχὴ καὶ στὸ ἐξωτερικὸ ἐμπόριο μὲ τοὺς βόρειους λαοὺς ἐπισημαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἔλεγχος τοῦ ἐμπορίου στὴ Μυσία, Σκυθία καὶ Πόντο εἶχε ἀνατεθεῖ σ' ἓνα *Comites commerciorum*².

Ἡ ἐπιδείνωση ὅμως τῶν πολιτικο-στρατιωτικῶν σχέσεων βυζ. αὐτοκρατορίας καὶ Γότθων, ποῦ προκλήθηκε ἀπὸ τὴν ἄμεση ἀνάμειξη τῶν Γότθων στὰ ἐσωτερικὰ προβλήματα τῆς αὐτοκρατορίας³, καὶ οἱ βυζαντινο-γοτθικοὶ πόλεμοι ποῦ ἀκολούθησαν⁴ ὁδήγησαν ἀναπόφευκτα στὴν πλήρη διακοπὴ τῶν ἐμπορικῶν τους σχέσεων. Ὁ Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος περιγράφοντας τὴν τραγικὴ θέση, στήν ὁποία βρέθηκαν οἱ Γότθοι ἀπὸ τὴν τρομερὴ ἔλλειψη τροφίμων, ἀναφέρεται σὲ συνεχεῖς πρεσβεῖες τῶν Γότθων πρὸς τὸν αὐτοκράτορα μὲ τὴν παράκληση νὰ συγκατανεύσει γιὰ εἰρήνη καὶ νὰ τοὺς συγχωρήσει τὰ λάθῃ⁵.

Ἡ πληροφορία τοῦ Ἀμμιανοῦ δὲν ἀποτελεῖ μιὰ ἀπλὴ μόνο μαρτυρία γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τῆς διακοπῆς τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων μεταξὺ αὐτοκρατορίας καὶ Γότθων· ἀπὸ τὴν κυρίως τὴν πολιτικὴν ποῦ ἐφάρμοζε ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία τόσο

1. Amm. Marcellinus II, III, σελ. 210 καὶ 22 ἀντίστοιχα (LCL ἀρ. 315 καὶ 331).

2. Bl. Notitia Dignitatum, or. XIII 6, 8, σελ. 35 - 36 (O. Seeck). Πρβλ. Em. Popescu, *Inscriptiile din secolele IV - XIII, descoperite in România*, Βουκουρέστι 1976, σελ. 131 - 133, ὅπου ἐπιγραφή τῆς Callatis περιέχει ἀναφορὰ σὲ κόμη καὶ ἐξάγιο. Ἐπίσης A.H.M. Jones, LRE 2, σελ. 826 - 827. Ἀργότερα, οἱ *Comites commerciorum* ἀντικαθίστανται ἀπὸ τοὺς *commercarii*, οἱ ὁποῖοι κατ' ἀρχὴν ἐγκαθίστανται σὲ συνοριακὲς μόνο θέσεις ἐνῶ ἀργότερα καλύπτουν ὅλη σχεδὸν τὴν ἐπικράτεια τῆς αὐτοκρατορίας· βλ. H. Antoniadis-Bibicou, *Recherches sur les douanes à Byzance*, Παρίσι 1963, σελ. 164 - 165.

3. Bl. Amm. Marcellinus II, σελ. 642 (LCL ἀρ. 315). Πρβλ. A. Piganiol, ὁ.π., σελ. 154. - I. Barnea, σελ. 393 - 394 (DID 2).— E. Χρυσός, ὁ.π., σελ. 94 - 95.

4. Amm. Marcellinus III, σελ. 30 - 32 (LCL ἀρ. 331).— Ζώσιμος, Δ', 10, σελ. 166 - 167 (Mendelssohn).

5. ...*aderant post diversos... dein quod commerciis vetitis ultima necessariorum inopia barbari stringebantur, adeo ut, legatos supplices saepe mittentes, venialem poscerent pacem...* (Amm. Marc. III, σελ. 32).

στή συγκεκριμένη χρονική περίοδο όσο και αργότερα¹ απέναντι στους γειτονικούς της βαρβαρικούς λαούς. Τὰ μέτρα τῶν οἰκονομικῶν κυρώσεων πού ἐφαρμόζονται σήμερα ἀπὸ τὶς Μεγάλες Δυνάμεις ἐναντι τῶν μικροτέρων κρατῶν, σὲ περιόδους ὀξυνσης τῶν πολιτικο-στρατιωτικῶν τους σχέσεων, ἐφαρμόζονταν μὲ πολλή ἐπιτυχία ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ Βυζαντίου ἀπὸ τοὺς πρώτους κιόλας αἰῶνες τῆς ὑπαρξέας του. Ἡ σχέση τῆς οἰκονομικῆς ἐξάρτησης τῶν μικρῶν βαρβαρικῶν λαῶν ἀπὸ τὴ μεγάλη δύναμη τῆς ἐποχῆς, δηλαδή τὴ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, σχέση πού ἐπέβαλλε ἡ ἴδια ἡ αὐτοκρατορία μὲ πολὺ εὐέλικτο τρόπο (προώθηση προϊόντων καὶ πολυτελῶν εἰδῶν εἴτε μέσο τοῦ ἐμπορίου εἴτε ὡς δῶρα) εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα καὶ τὴν πολιτικὴ, στρατιωτικὴ καὶ πολιτιστικὴ τους ἐξάρτηση ἀπὸ τὴν ἴδια δύναμη. Κατὰ συνέπεια, ἡ διακοπὴ αὐτῆς τῆς σχέσης πρώτης ἀνάγκης γιὰ τοὺς βαρβάρους, πού διασφάλιζε προηγούμενα τὴν προμήθεια προϊόντων, θὰ ἐπέφερε ἀναμφίβολα τὴν πολιτικὴ ἀποσταθεροποίηση, τὴ στρατιωτικὴ διάλυση, τὴν κοινωνικὴ ἐξαθλίωση καὶ τὴν πολιτιστικὴ τους ὀπισθοδρόμηση. Οἱ ἀπεγνωσμένες, λοιπόν, προσπάθειες τοῦ Ἀθανάριχου καὶ τῶν ἄλλων γότθων φυλάρχων γιὰ ἐπίσπευση τῆς συνθήκης εἰρήνης μὲ τοὺς βυζαντινοὺς, μαρτυροῦν τὴν ἀγωνία τους ν' ἀποφύγουν ὅλες τὶς παραπάνω δυσμενεῖς γιὰ τὸ ἔθνος τους συνέπειες.

Μὲ τὴ συνθήκη εἰρήνης τοῦ 369², πού ὑπογράφεται ἀπὸ τὸν Βάλη καὶ τὸν Ἀθανάριχο, δημιουργεῖται ἕνα νέο πλαίσιο γιὰ τὶς βυζαντινο-γοτθικὲς σχέσεις. Ὁ βασιλεὺς, ὅπως τονίζει ὁ Θεμίστιος στὸν Ἐπὶ Εἰρήνης Οὐάλεντι Λόγο του, καίτοι μεγαλοδωρότατος ὢν, ὅμως τηρικαῦτα οὐκ ἡσχύνθη φειδωλότατος νομισθῆναι. . . καὶ τὸ σύνθημα αὐτῶν σιτηρέσιον παρητεῖτο, καὶ ἀντὶ τῶν τοσῶνδε τῶν πρότερον κομιζομένων μόλις ἐν συνεχώρει . . . οὕτω δὲ διὰ πάντων ἐφιλονείκησε δῆλον ποιῆσαι οὐκ ἀγαπήσας αὐτὸς τὴν εἰρήνην, ἀλλὰ φεισάμενος τῶν βαρβάρων. Στὴ συνέχεια ὁ Θεμίστιος, ἐπισημαίνοντας τοὺς βαρύτερους ἀπὸ τοὺς ὅρους πού ἔθεσε ὁ Βάλης στοὺς Γότθους, ἀναφέρει: ὥστε οὐδὲ τὰς ἐμπορίας αὐτοῖς, οὐδὲ τὰς ἀγοράς, ἃς ἐπὶ τῆς προτέρας εἰρήνης ἐπ' ἀδείας εἶχον ὅποι βούλουντο ποιεῖσθαι νῦν ἐπ' ἐξουσίας ἔχειν ἀφήκεν³. Ἡ ἀναφορὰ τοῦ Θεμίστιου σὲ ἐμπόρια καὶ ἀγορές, ἃς ἐπὶ τῆς προτέρας εἰρήνης ἐπ' ἀδείας εἶχον ὅποι βούλουντο ποιεῖσθαι, ἀποκαλύπτει τὴ μεγάλη ἔκταση τῶν ἐμπορικῶν ἀνταλλαγῶν Γότθων καὶ Βυζαντινῶν καὶ τὴν ἀπόλυτα ἐλεύθερη διακίνηση τῶν ἐμπόρων σ' ὅλη τὴν περίοδο τῶν εἰρηνικῶν τους σχέσεων. Ἐξάλλου, τὸ

1. Βλ. πρὸ κάτω, σελ. 354, σημ. 1, ὅπου πρεσβεία τῶν Οὐννων ζητάει ἀπὸ τὸν Λέοντα Α' ἐπανάληψη τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων.

2. Βλ. Amm. Marcellinus III, σελ. 32 - 34 (LCL, 331). Θεμίστιος, Λόγος I, σελ. 160 (Dindorf).— Ζώσιμος, Δ' 11, σελ. 167 - 168 (Mendelssohn). Πρὸβλ. τὴν εἰδικὴ μελέτη τοῦ K.K. Klein, *Der Frieensschluss von Noviodunum*. Anz. für Altertumswissenschaft 5 (1952), σελ. 189 - 192 καὶ E. Χρυσός, ὁ.π., σελ. 101.

3. Θεμίστιος, σελ. 161 (Dindorf).

γεγονός ότι ο Βάλης περιόρισε τον αριθμό των εμπορίων σε δύο μόνο πόλεις στην ὄχθη του Δούναβη, καίτοι του κέρδους υπάρχοντος κοινού τοῖς ἔθνεσιν ἀμφοτέροισ ἐκ τῆς ἀμοιβῆς τῶν ἐν χρεῖα συναλλαγμάτων¹, ὑποδηλώνει τὴν ὕπαρξιν καὶ λειτουργία πολλῶν ἐμπορικῶν κέντρων σ' ὅλο τὸ μῆκος τοῦ κάτω Δούναβη κατὰ τὴν προαναφερθεῖσα εἰρηνικὴ περίοδο.

Εἶναι πολλοὶ οἱ λόγοι ποὺ ὑπαγόρευσαν στὸ Βάλη τοὺς παραπάνω, ὅχι καὶ τόσο εὐνοϊκοὺς γιὰ τοὺς Γότθους, ἔρους. Ἡ κλονισμένη πρὸς αὐτοὺς ἐμπιστοσύνη² καὶ τὸ ἀμφίβολο γιὰ τοὺς Βυζαντινοὺς ἀποτέλεσμα τῶν πολέμων τοῦ Βάλη (καμμιὰ οὐσιαστικὴ νίκη ἐπὶ τῶν Γότθων δὲν πραγματοποιήθηκε) δὲν ἐπέτρεπαν στὸν τελευταῖο μεγαλύτερα ἀνοίγματα, ἀλλὰ ἀντίθετα τοῦ ἐπέβαλαν μιὰ στάση ἀπόλυτα ἐπιφυλακτικὴ. Ἡ ἴδια ἡ ἐρμηνεία ἐπίσης ποὺ δίνει ὁ Θεμιστίος γιὰ τὸν περιορισμὸ τῶν ἐμπορικῶν κέντρων εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὴ καὶ ἀποκαλυπτικὴ τῆς δράσης ἐμπόρων - κατασκόπων σ' ἐλεύθερες ἀγορές³. . . δύο μόνες πόλεις τῶν ποταμῶν προσωρισμένων ἐμπορία κατεσκευάσατο· τοῦτο δὲ ἦν ἅμα μὲν σημεῖον τὰ πάντα ἐπιτάττοντα τοῖς βαρβάροις τὰς σπονδὰς ποιεῖσθαι, ἅμα δὲ πρόνοια τοῦ κακουργοῦντας ἥττον λανθάνειν, ἀποκλεισμένης αὐτοῖς εἰς τὰ ὠρισμένα χωρία τῆς ἐπιμιξίας⁴. Ἡ ἀπορρόφηση ἐξάλλου τῶν προϊόντων τῆς Μικρᾶς Σκυθίας καὶ τῆς Κάτω Μυσίας ἀπὸ τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα, ποὺ γιὰ τρία ὀλόκληρα χρόνια παρέμεναν στὶς δουναβικὲς περιοχές, περιόρισε στὸ ἐλάχιστο τὴ δυνατότητα ἐλεύθερων κι' εὐρέων συναλλαγῶν μετ' ἑξένους λαοὺς.

Ἡ κρίσιμη οἰκονομικὴ κατάσταση στὴν ὁποία περιῆλθαν οἱ παραδουνάβιες, πλούσιες ἄλλοτε, περιοχές καὶ ἡ ἀδυναμία τους ὅχι μόνον γιὰ ἐξαγωγή προϊόντων ἀλλὰ καὶ γιὰ τροφοδότηση τῶν μεθοριακῶν στρατευμάτων, ἀνάγκασαν τὸ Βάλη νὰ ἐκδώσει, στὶς 3 Μαΐου τοῦ 369, διάταγμα πρὸς τὸν ὑπαρχο τῆς Ἀνατολῆς Auxonius γι' ἀποστολὴ τροφίμων στὰ στρατόπεδα τῆς βόρειας Θράκης⁵. Τὴ μεταφορὰ μετὰ καράβια ἀπὸ τὴ Μάυρη Θάλασσα καὶ τὴ διανομὴ τῶν προϊόντων, ἀνάμεσα στὶς παραδουνάβιες πόλεις - κάστρα καὶ στοὺς πύργους, περιγράφει ὁ Ζώσιμος⁶, ἐνῶ ὁ Θεμιστίος, αὐτόπτης μάρτυς τῶν γεγο-

1. Θεμιστίος, σελ. 161 - 162 (Dindorf).

2. Τὸν κλονισμὸ τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν Βυζαντινῶν πρὸς τοὺς Γότθους ἀλλὰ καὶ τὴν μακρὰ προηγουμένη φιλία τῶν δύο πλευρῶν ἀπηχεῖ μία φράση τοῦ Ἀμμ. Μαρκελλίνου ποὺ ἀναφέρεται στὴν ἀποστολὴ τοῦ Βίκτωρα στοὺς Γότθους γιὰ νὰ πληροφορηθεῖ. . . *quam ob causam gens amica Romanis, foederibusque longae pacis obstricta, tyranno dederat adminicula, bellum principibus legitimiis infenti*. . . (III, σελ. 28 (LCL, 331)).

3. Ὁ Προκόπιος (Ἀνέκδοτα 20, ἔκδ. H. Mihaescu, σελ. 228) ἀναφέρει δράση ρωμαίων καὶ περσῶν ἐμπόρων-κατασκόπων στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀλλὰ καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτή.

4. Θεμιστίος, σελ. 162 (Dindorf).

5. Codex Theodosianus VII 4,15, σελ. 318 (Mommsen 1, μέρος 2).

6. Ζώσιμος, Δ', 10, σελ. 166 - 167 (Mendelssohn). Πρβλ. V. Velkov, *Les campagnes*. . ., σελ. 42.

νότων τοῦ κάτω Δούναβη στὴν ἐποχὴ τοῦ Βάλη, ἐπιβεβαιώνει τὸ Ζώσιμο γιὰ τὸ πλῆθος τῶν τροφίμων ποὺ εἰσάγονταν στὰ παρόχθια φρούρια¹. Ἡ περιγραφή τοῦ Ζώσιμου γιὰ τὴ μεταφορὰ τῶν τροφίμων μὲ πλῆθος ὁλκάδων . . . διὰ τοῦ *Εὐξείνου πόντου ταῖς ἐκβολαῖς τοῦ Ἰστροῦ*. . . *κάντεῦθεν διὰ τῶν ποταμίων πλοίων ταῖς ἐπικειμέναις τῷ ποταμῷ πόλεσιν*, μᾶς δίνει μιὰ εἰκόνα τῆς διαδρομῆς καὶ τῶν μέσων μεταφορᾶς τῶν προϊόντων ποὺ προορίζονταν εἴτε γιὰ τὸ στρατὸ εἴτε γιὰ τὸ ἐμπόριο.

Σχετικὰ μὲ τίς δύο πόλεις ποὺ ὅρισε ὁ Βάλης ὡς ἐμπορικὰ κέντρα στὴ συνθήκη τοῦ Noviodunum προκύπτουν τὰ παρακάτω ἐρωτήματα: α) βρισκόνταν αὐτὰ πάνω στὴ βόρεια ἢ στὴ νότια ὄχθη τοῦ ποταμοῦ; καὶ β) σὲ ποιὲς ἀκριβῶς πόλεις - φρούρια τοῦ δουναβικοῦ *limes* θὰ μπορούσαμε νὰ τὰ τοποθετήσουμε;

Ἀπὸ τὸ Ζώσιμο μαθαίνουμε ὅτι στὴ συνθήκη τοῦ Noviodunum ὁρίσθηκαν μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ ἑξῆς: . . . *Ῥωμαίους μὲν ἔχειν μετὰ πάσης ἀσφαλείας, ὅσα πρότερον εἶχον, βαρβάρους τε ἀπέγνωστο μὴ περαιοῦσθαι μηδὲ ὅλως ποτὲ τοῖς Ῥωμαίων ἐπιβαίνειν ὁρίοις*. . .². Ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρά, λοιπόν, ἡ αὐτοκρατορία διατηρεῖ τίς βορειοδουναβικές τῆς κτήσεις δηλ. φρούρια, προγεφυρώματα, ἐμπορικὰ κέντρα, δρόμους κλπ., ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἀφαιρεῖται ἀπὸ τοὺς Γότθους τὸ δικαίωμα νὰ διαβοῦν στὸ ἐξῆς τὸ Δούναβη καὶ νὰ πατήσουν στὸ ρωμαϊκὸ ἔδαφος. Ἡ μαρτυρία τοῦ Ζώσιμου φωτίζει, πιστεύουμε, ἀπόλυτα τὸ πρόβλημά μας ὡς πρὸς τὸ πρῶτο του σκέλος. Ὁ Βάλης ὅρισε ὡς κέντρα ἐμπορικῶν ἀνταλλαγῶν μὲ τοὺς Γότθους πόλεις ποὺ βρισκόνταν στὴ βόρεια ὄχθη τοῦ ποταμοῦ. Μιὰ τέτοια ἀπόφαση ἐπέβαλαν σαφῶς λόγοι ἐδαφικῆς ἀσφάλειας. Ἡ ἐμπιστοσύνη τῶν Βυζαντινῶν πρὸς τοὺς Γότθους εἶχε, ὅπως προαναφέραμε, κλονισθεῖ λόγω τῆς προηγούμενης συμπεριφορᾶς τους, ἐνῶ τὸ ἀμφίβολο ἀποτέλεσμα τοῦ πολέμου καὶ ἡ κρισιμότητα στὴν ὁποία εἶχαν ὁδηγηθεῖ οἱ σχέσεις τους δὲν παρεῖχαν καμμιά ἐγγύηση γιὰ τὸ μέλλον.

Στὸ δεύτερο ἐρώτημα ποὺ θέσαμε παραπάνω, ἡ ἀπουσία ἀπὸ τίς πηγές ὁποιασδήποτε ἀναφορᾶς σχετικῆς μὲ τὸ θέμα, μᾶς στερεῖ τὴ δυνατότητα νὰ δώσουμε συγκεκριμένη ἀπάντηση. Ἀπὸ τοὺς ἀρχαιολόγους πάντως ἔχει ὑποστηριχθεῖ ἡ ἄποψη ὅτι αὐτὰ τὰ δυὸ κέντρα θὰ πρέπει νὰ τὰ ἐντοπίσουμε, τὸ ἓνα ἀπέναντι ἀπὸ τὸ Noviodunum ὅπου ὑπογράφτηκε ἡ συνθήκη καὶ τὸ ἄλλο στὴν Constantiniana Daphne, πού, σύμφωνα μὲ τὴν περιγραφή τοῦ Προκόπιου στὸ «Περὶ κτισμάτων» βρισκόταν στὴ βόρεια ὄχθη τοῦ Δούναβη ἀπέναντι ἀπὸ τὸ φρούριο Transmarisca³.

1. Θεμιστιος, Λόγος 10, σελ. 162. (Dindorf). Σχετικὰ μὲ τὸν Λόγο 10, Ἐπὶ τῆς Εἰρήνης Οὐάλεντι, τοῦ Θεμιστίου, βλ. I. Barnea, *Themistios despre Scythia Minor*, SCIV 18 (1966), 4, σελ. 563 - 571.

2. Ζώσιμος, Δ', 11, σελ. 167 - 169 (Mendelssohn). Πρβλ. E. Χρυσός, ὁ.π., σελ. 101 - 102.

3. Βλ. I. Barnea, σελ. 395 (DID 2). Γιὰ τὸ φρούριο *Constantiniana Daphne*

Κι ἐνῶ ὁ Βάλης, μὲ τὴ συνθήκη τοῦ Noviodunum, ὅριζε τὰ παραπάνω δύο κέντρα γιὰ τὶς ἐμπορικὲς συναλλαγές Βυζαντινῶν καὶ Γότθων, ὁ ἀδελφός του Βαλεντινιανός, αὐτοκράτορας τῆς δυτικῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἔδρευε δύο χρόνια ἀργότερα (371) *a fundamentis* μία ἄλλη πόλη *Commercium* στὸ Strigonion (Gran) γιὰ τὶς ἐμπορικὲς συναλλαγές στὴν περιοχὴ τοῦ μέσου Δούναβη¹.

Ὁ περιορισμὸς ὅμως τῶν ἐμπορικῶν ἀνταλλαγῶν μεταξὺ τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῶν βαρβάρων κατ' αὐτὴ τὴν περίοδο δὲν ἀφορᾷ μόνο στὴ μείωση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐμπορικῶν κέντρων· ἐπεκτείνεται ἀκόμη καὶ στὰ εἶδη τῶν ἐμπορευμάτων ποὺ ἐξάγονταν ἀπὸ τὴν αὐτοκρατορία. Μ' ἓνα διάταγμα τοῦ 370 - 375 πρὸς τὸν στρατιωτικὸ διοικητὴ τῆς Θράκης Θεόδοτο, οἱ αὐτοκράτορες Βάλης Βαλεντινιανός καὶ Γρατιανός ἀπαγορεύουν στὸ ἐξῆς τὴν ἐξαγωγή κρασιοῦ, λαδιοῦ καὶ ἄλλων ποτῶν στὸ Barbaricum². Ὅμως δὲν εἶναι μόνο οἱ οἰκονομικὲς κυρώσεις ποὺ, στὰ πλαίσια τῆς συνθήκης τοῦ Noviodunum, θέλει νὰ ἐπιβάλλει ἡ αὐτοκρατορία στοὺς βόρειους γείτονές της. Τοῦτο τὸ διάταγμα ἀφορᾷ ἐπὶ πλέον ἓνα ὅζυ ἐσωτερικὸ τῆς πρόβλημα. Ἡ φράση *quidem causa aut usus commerciorum*, ποὺ περιέχεται σ' αὐτό, δείχνει ν' ἀποσκοπεῖ κυρίως στὴν καταστολὴ τοῦ παράνομου ἐμπορίου, ποὺ στὴν ἐποχὴ τοῦ Βάλη εἶχε πάρει μεγάλες διαστάσεις καὶ κατευθυνόταν κυρίως ἀπὸ τοὺς στρατιωτικοὺς ἡγεμόνες τῶν δοναβικῶν ἐπαρχιῶν. Ὁ Θεμίστιος, περιγράφοντας τὴν κατάσταση ποὺ ἐπικρατοῦσε στὸ βόρειο σύνορο τῆς αὐτοκρατορίας στὴν ἐποχὴ τοῦ αὐτοκράτορα Βάλη, σὲ κάποιο σημεῖο τοῦ Λόγου του ἀναφέρει: *φρουράρχας δὲ καὶ ταξιάρχας, ἐμπόρους μᾶλλον καὶ τῶν ἀνδραπόδων καπήλους, οἷς τοῦτο μόνον ἔργον προσέκειτο, πλεῖστα μὲν ὠνήσασθαι, πλεῖστα δὲ καὶ ἀπεμπολῆσαι· τῶν φυλάκων δὲ ἐλαττοῦσθαι τὸν ἀριθμόν, ὅπως ἂν γένοιτο κέρδος αὐτοῖς ἢ μισθοφορὰ τῶν ἐκλειπόντων· ταῦτα δὲ τὰ φρούρια κατερρηκόμενα, γυμνά καὶ ἀνθρώπων καὶ ὄπλων*³.

Ἡ κρίσιμη κατάσταση ποὺ ἐπικρατεῖ στὴν περιοχὴ τοῦ κάτω Δούναβη γύρω στὰ 369 - 370, ὅπως τὴν παρουσιάζει ὁ Θεμίστιος, γίνεται ἀκόμη κρισιμότερη στὴ δεκαετία ποὺ ἀκολουθεῖ. Τὸ ἐσπευσμένο πέρασμα τῶν Βησιγόθων στὴν αὐτοκρατορία καὶ ἡ σύγκυση ποὺ προκαλεῖται στὶς νοτιοδοναβικὲς ἐπαρχίες ἀπὸ τὴν ἐκεῖ ἐγκατάστασή τους, δημιουργοῦν τὶς καλύτερες συνθῆκες γιὰ μιὰ

βλ. Προκόπιος IV, Περὶ κτισμάτων, IV 7, σελ. 132 (Haury) καὶ Amm. Marcellinus III, σελ. 30 (LCL, 331). Πρβλ. ἐπίσης D. Tudor, *Ollenia romană*, σελ. 450 - 451.

1. CIL, III, 3653: *...burgum cui nomen commercium qua causa et factus est, a fundamentis et construxit...*

2. *...Ad barbaricum transferendi vini et olei et liquaminis nullam quisquam habeat facultatem ne gustu quidem causa aut usus commercior...* (Codex Iustinianus, IV 41, 1, CJC, II (Krueger).

3. Θεμίστιος, Λόγος 10, σελ. 162 (Dindorf).

ἀσύστολη καὶ ἀσύδοτη δράση παράνομων ἐμπόρων. Τὸ ἐμπόριο τῶν δούλων ἐπίσης, ποὺ σὲ παλαιότερες ἐποχὲς διεξαγόταν ἐκτενῶς στὶς ἀγορὲς τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου, γνωρίζει ἰδιαίτερη ἀκμὴ αὐτὴ τὴν ἐποχὴ στὶς παραδουνάβιες ἐπαρχίες¹.

Οἱ συγγραφεῖς τοῦ 4ου καὶ 5ου αἰ., ἐπισημαίνοντας τὶς αἰτίες ποὺ προκάλεσαν τὴν ἥττα τῶν Βυζαντινῶν στὴ μάχη τῆς Ἀδριανούπολης τὸ 378 καὶ καυτηριάζοντας μὲ δριμύτητα τὴν παράνομη δράση τῶν στρατιωτικῶν διοικητῶν ἀλλὰ καὶ τῶν κατοίκων τῆς Θράκης, μὲ τὶς λεπτομερεῖς περιγραφές τους μᾶς βοηθοῦν νὰ σχηματίσουμε μιὰ ὁλοκληρωμένη εἰκόνα τόσο τοῦ εἶδους ὅσο καὶ τῆς ἔκτασης τοῦ παράνομου ἐμπορίου ποὺ διεξαγόταν αὐτὴ τὴν ἐποχὴ στὰ βόρεια σύνορα τῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Εὐνάπιος, περιγράφοντας τὴ μεταφορὰ τῶν Βησιγόθων στὴν αὐτοκρατορία (376) καὶ ἐπικρίνοντας τὴ συμπεριφορὰ τῶν βυζαντινῶν στρατιωτικῶν ἡγετῶν καὶ στρατιωτῶν ἀπέναντι στοὺς γότθους πρόσφυγες ἀναφέρει χαρακτηριστικὰ τὰ ἑξῆς: . . . τοὺς δὲ τὸ μέγεθος κατεῖχε τῶν δώρων, τὰ τε λινὰ ὑφάσματα καὶ τὸ τῶν στρωμάτων ἐπ' ἀμφοτέροα θυσανοειδές, ἕκαστος δὲ ἀπλῶς αὐτῶν ὑπελάμβανε καὶ τὴν οἰκίαν καταπλήσειν οἰκετῶν καὶ τὰ χωρία βοηλατῶν καὶ τὴν ξρωτικὴν λύτταν τῆς περὶ ταῦτα ἐξουσίας².

Οἱ ὑπεύθυνοι, λοιπόν, γιὰ τὴν ὑποδοχὴ τῶν Γότθων δὲν ἀρκοῦνται στὴν ἐξασφάλιση μόνο οἰκετῶν καὶ βοηλατῶν· ἐπιδίδονται μὲ ἀπληστία καὶ στὸ λαθρεμπόριο ἄλλων εἰδῶν, περιζήτητων ἴσως στὴν περιοχὴ, ὅπως τὰ λινὰ ὑφάσματα καὶ τὰ χαλιά. Καὶ ὁ Ζώσιμος, ἀναφερόμενος στὰ ἴδια γεγονότα, καυτηριάζει μὲ τὸ ἴδιο περίπου ὕφος τὴν ἀσύδοτη συμπεριφορὰ τῶν ταξιάρχων καὶ στρατιωτῶν ποὺ, παραμελοῦντες τὸ καθήκον τους, ἐπιδίδονται μὲ αἰσχροτήτα στὴν ἀπόκτηση οἰκετῶν ἢ γεωργῶν³.

Ὁ Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος στὴν περιγραφή τῶν γεγονότων, ποὺ ἀκολούθησαν τὸ πέρασμα τῶν Βησιγόθων στὴν αὐτοκρατορία, ἐπιχειρεῖ νὰ προσδιορίσει μὲ σαφήνεια τὶς αἰτίες ποὺ ὀδήγησαν στὸν ὄλεθρο τῆς Ἀδριανούπολης. Στὴν ἀφήγησή του, ποὺ εἶναι πιὸ λεπτομερειακὴ καὶ περισσότερο ἀποκαλυπτικὴ ἀπὸ τὶς ἀφηγήσεις ἄλλων συγγραφέων τῆς ἐποχῆς, παρουσιάζεται,

1. Γενικὰ γιὰ τὸ δουλεμπόριο στὴ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία βλ. Anne Hadjini Nikolaou - Marava, *Recherches sur la vie des esclaves dans le monde byzantin*, Ἀθήνα 1950, σελ. 134 κέ. Helga Köpstein, *Die byzantinische Sklaverei in der Historiographie des letzten 125 Jahre*, *Klio* 43 - 45 (1965), σελ. 560 - 576. Εἰδικότερα γιὰ τὸ θέμα μας βλ. V. Velkov, *Zur Frage des Sklaverei auf der Balkanhalbinsel während der Antike*, *Et. Balk.* 1 (1964).

2. Εὐνάπιου, Ἱστορία ἢ μετὰ Δέξιππον, σελ. 237 - 238 (H.G.M., I.).

3. Ζώσιμος, Δ', 20, σελ. 175 (Mendelssohn): . . . τῶν δὲ ταξιάρχων καὶ ὅσοι στρατιωτῶν ἡγεμονίαν εἶχον, διαβάντων μὲν ἐφ' ᾧ τε ὅπλων δίχα τοὺς βαρβάρους ἐπὶ τὰ Ῥωμαίων ὄρια διαπέμψαι, μηδενὸς δὲ γενομένου ἐτέρον πλην γυναικῶν εὐπροσώπων ἐπιλογῆς καὶ παίδων ὥραίων εἰς αἰσχροτήτα θήρας ἢ οἰκετῶν ἢ γεωργῶν κτήσεως. . .

ἀνάγλυφα δοσμένη, ἡ εἰκόνα τοῦ παράνομου ἐμπόριου καὶ τοῦ δουλεμπόριου, κατευθυνόμενου κυρίως ἀπὸ τοὺς στρατιωτικοὺς ἡγέτες τῆς περιοχῆς, τοὺς ὁποίους ὁ συγγραφέας δὲν διστάζει ἀκόμη καὶ νὰ κατονομάσει. Στῆλιτεύοντας τὴν ἀνικανότητα καὶ ἀπληστία τῶν δύο στρατιωτικῶν διοικητῶν τῆς Θράκης Lupicinus καὶ Maximus τονίζει ὅτι ἡ ξεδιάντροπη πλεονεξία τους ὑπῆρξε *materia malorum omnium*¹. Ἀντὶ νὰ προμηθεύσουν τοὺς γότθους πρόσφυγες μὲ τρόφιμα καὶ νὰ τοὺς παράσχουν κάθε δυνατὴ βοήθεια, σύμφωνα μὲ τὴ διαταγὴ τοῦ αὐτοκράτορα, τοὺς πουλοῦν σκύλους καὶ σὲ ἀντάλλαγμα παίρνουν δούλους ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους συγκαταλέγονται καὶ παιδιὰ γότθων εὐγενῶν². Ἡ παράνομη ἀγοραπωλησία ἀνθρώπινου δυναμικοῦ μέσα ἀπὸ τὶς τάξεις τῶν Γότθων ἔχει πάρει τέτοιες διαστάσεις ποὺ ἀναγκάζει πολλοὺς Βησιγότθους πρόσφυγες, ποὺ διαβλέπουν ἴσως τὸν κίνδυνο ποὺ ἀπειλεῖ τὸ γένος τους, νὰ παραμείνουν στὴν ὄχθη τοῦ ποταμοῦ καὶ νὰ μὴν προχωρήσουν νοτιότερα³. Ἀργότερα, ὅταν οἱ βυζαντινογοτθικὲς σχέσεις ὀξύνονται καὶ τὴ στιγμὴ ἀκόμη ποὺ ἐπιχειρεῖται κάποιος διάλογος ἀνάμεσα στοὺς ἡγέτες τῶν δύο πλευρῶν, ὁ Lupicinus δὲν διστάζει καὶ στὴν ὕστατη αὐτὴ στιγμὴ ν' ἀπαγορεύσει στοὺς Γότθους τὴν εἴσοδο στὶς πόλεις καὶ τὴ νόμιμη ἀγορὰ τῶν ἀπαραίτητων γιὰ τὴ ζωὴ τους, ἐνθαρρύνοντας καὶ πάλι τὸ παράνομο ἐμπόριο⁴.

Ἡ ὀξεία δυσἀρέσκεια ποὺ ἔχει προκαλέσει στοὺς Βησιγότθους ἡ συμπεριφορὰ τῶν ἀρχῶν τῆς Θράκης τοὺς ὀδηγεῖ στὴν ἐξέγερση. Στὶς δυνάμεις τοῦ Φριτιγέρνη προστίθεται καθημερινὰ πλῆθος ἀπὸ ὁμογενεῖς του ποὺ εἶχαν πουληθεῖ ὡς δοῦλοι στοὺς βυζαντινοὺς ἐμπόρους πρὶν ἀπὸ τὸ ὁμαδικό τους πέρασμα στὴν αὐτοκρατορία καθὼς καὶ ἓνας μεγάλος ἀριθμὸς ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εἶχαν ἀνταλλαγεῖ γιὰ μιὰ σταγόνα κρασιοῦ καὶ μερικὰ ψίχουλα μαύρου ψωμοῦ, ὅπως χαρακτηριστικὰ ἀναφέρει ὁ Ἀμμιανός⁵.

II.

Ἡ ἄφιξη τῶν Οὐννων⁶ στὶς βορειοδουναβικὲς περιοχὲς στὰ τέλη τοῦ 4ου αἰ. καὶ ἡ δημιουργία τοῦ μεγάλου οὐννικοῦ βασιλείου στὸ α' μισὸ τοῦ 5ου δὲν

1. Amm. Marcellinus III, σελ. 406 (LCL, ἀρ. 331).

2. . . .*cum traducti barbari victus inopia vexarentur, turpe commercium duces invisissimi cogitarunt, et quantos undique insatiabilitas colligere potuit canes pro singulis dederunt Mancipiis, inter quae et filii ducit sunt optimatum...* (Amm. Marc. III, σελ. 406).

3. *At vero Thervingi. . .propre ripas etiam tum vagabantur . . .et tenebantur consulto nefandis nundinandi commerciiis. . .* (Amm. Marc. III, σελ. 408 (LCL, 331).

4. Amm. Marcellinus III, σελ. 410 (LCL, 331).

5. . . .*quod confluebat ad eos in dies ex eadem gente multitudo, dudum a mercatoribus revendati, adiectis plurimis quos primo transgressu necati inedia vino exili vel panis frustis mutavere vilissimis* (Amm. Marc. III, σελ. 422 (LCL, 331).

6. Γιὰ τὴν ἄφιξη τῶν Οὐννων στὶς περιοχὲς τοῦ Δούναβη, βλ. F. Altheim, *Gesch.*

θα επηρεάσει καθόλου τη χαραχθείσα πολιτική γραμμή που ακολουθούσε το Βυζάντιο στον 4ο αί. για την αντιμετώπιση των βορείων γειτόνων του. Αναφορικά με τις εμπορικο-οικονομικές σχέσεις οι πηγές της εποχής μαρτυρούν τον ίδιο έντατικό ρυθμό ανάπτυξής τους που επιδιώκεται άλλοτε από τη μια πλευρά και άλλοτε από την άλλη.

Βέβαια, ή κατά καιρούς θξυνση τών πολιτικών σχέσεων βυζαντινής αυτοκρατορίας και Ούννων θα επηρεάσει αρνητικά και τον ρυθμό τών εμπορικών τους σχέσεων ή ακόμη θα όδηγήσει στην πλήρη διακοπή τους. Η ραχδαία εξέλιξη τών λαών τής ούννικης συνομοσπονδίας που άρχισε στην τρίτη περίπου δεκαετία του 5ου αί. και κορυφώθηκε στην εποχή του Άττίλα και ή ανάγκη για δημιουργία γερών πολιτικών και κοινωνικών βάσεων που θα στήριζαν το οικοδόμημα τής ούννικης αυτοκρατορίας¹, όδηγησαν την ήγεσία της σε μιá προσπάθεια δημιουργίας οικονομικών κυρίως σχέσεων τόσο με την ανατολική όσο και με τη δυτική αυτοκρατορία. Η έπιθυμία τών Ούννων για ανάπτυξη εμπορικών σχέσεων με τούς Βυζαντινούς αναφέρεται από τον Πρίσκο σαν ένας από τούς βασικούς όρους που θέτουν στην πρώτη σημαντική συνθήκη ειρήνης που υπογράφεται μεταξύ τους το 435 στη Μάργο. . . είναι δέ και τας πανηγύρεις ίσονόμους και ακινδύνους Ρωμαίους τε και Ούννοις. . . άπαιτούν οι άπεσταλμένοι τών Ούννων ήγεμόνων Άττήλα και Βλήδα από τούς βυζαντινούς πρέσβεις μαζί με τις 700 λίτρες χρυσοῦ κατ' έτος και τὰ λύτρα για την έξαγορά τών ρωμαίων αίχμαλώτων². Αὐτὰ τὰ ύψηλά έτήσια έπιδόματα που ζητούν οι Ούννοι μαζί με τὰ χρήματα για την έξαγορά τών βυζαντινών αίχμαλώτων, θα εξασφαλίσουν στις ήγετικές τους τάξεις τη δυνατότητα άγοράς καταναλωτικών άγαθών και πολυτελών ειδών από εμπορικά κέντρα του Βυζαντίου³.

der Hunnen IV, σελ. 271 - 305.— O. Maenchen-Helfen, *Die Welt der Hunnen*, σελ. 21 και «Istoria Rominici». 2, σελ. 694 - 704.

1. Ένδιαφέρουσες για την κοινωνικο-οικονομική κατάσταση τής ούννικης συνομοσπονδίας είναι: ή μελέτη τής Suzana Dolinescu-Ferche, *On Socio-economic relations between natives and Huns at the Lower Danube* και του R. Harhoiu, *Aspects of the socio-political situation in Transylvania during the 5th century*, στον τόμο *Relations between the autochthonous population and the migratory populations*. Βουκουρέστι 1975, σελ. 91 - 98 και 99 - 109 αντίστοιχα.

2. Πρίσκος, σελ. 121 - 122.

3. Την άποψή μου ότι τὰ χρήματα που έπαιρναν οι Ούννοι από τούς Βυζαντινούς ως έτήσια έπιδόματα ή υπό άλλη μορφή τὰ χρησιμοποιούσε ή ήγετική τους τάξη για προμήθεια άγαθών από το Βυζάντιο, την στηρίζω σε τρεις κυρίως μαρτυρίες του Πρίσκου: α) ή σύζυγος του Όνηγήςιου και οι θεραπαινίδες της υποδέχονται τον Άττίλα προσφέροντάς του *όψα και οίον* (C. de Boor, σελ 134)· στο έπίσημο δείνο που παραθέτει ό Άττίλας στους βυζαντινούς πρέσβεις οίνοχόος προσφέρει στον κάθε καλεσμένο κύλικα με κρασί (C. de Boor, σελ. 143)· β) αντίθετα, όταν κάτοικοι τής Σκυθικής, ύπήκοοι τής ούννικης αυτοκρατορίας, υποδέχονται τούς βυζαντινούς πρέσβεις στην ίδια χρονική περίοδο τούς προσφέρουν αντί σίτου *κέρχρον* και αντί οίνου *μέδον* (C. de Boor, σελ. 131) και γ) ό Όνηγήςιος. . .

Ἡ Μάργος (στή νότια ὄχθη τοῦ Δούναβη) μαρτυρεῖται στὰ 442 σὰν σπουδαῖο ἐμπορικὸ κέντρο τῆς ἐποχῆς. Ἐδῶ, ὅπως ὑποδηλώνει τὸ σχετικὸ χωρίο τοῦ Πρίσκου, ἡ ἀγορὰ ἦταν ἀνοικτὴ καὶ πρὸς τὰ ἔξω, προσιτὴ καὶ ἀπὸ τοὺς βαρβάρους ἐμπόρους· ἀνάμεσα σ' αὐτούς, φαίνεται πὼς δροῦσαν καὶ κατὰσκοποι¹, ὅπως μπορεῖ εὐλόγα νὰ τὸ ὑποθέσει κανεὶς ἀπὸ τὴν εὐκολία μὲ τὴν ὁποία κατέλαβαν οἱ Οὔννοι τὸ φρούριο τῆς πόλης κατὰ τὸν τῆς πανηγύρεως καιρὸν². Μεγάλῃ ἐμπορικῇ ἀκμῇ, στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀττίλα, γνώρισε καὶ τὸ Βιμινάκιο· . . . κατ' ἐμπορίαν δὲ εἰς τὸ Βιμινάκιον, ἐληλυθέναι τὴν πρὸς τῷ Ἰστρῷ ποταμῷ Μυσῶν πόλιν, ἀποκαλύπτει ὁ Ἑλληνας τῆς οὐννικῆς αὐλῆς στὸν Πρίσκο, ὅταν ὁ τελευταῖος τὸν συναντᾷ στὰ 448 ἔξω ἀπὸ τὸν περίβολο τῶν οἰκημάτων τοῦ Ὀνηγήσιου³.

Οἱ παρσεμβατικὲς ἀναφορὲς τοῦ Πρίσκου σὲ δύο νοτιοδουναβικὲς πόλεις - ἐμπορία ἀπηχοῦν, ἴσως, τὴ γενικότερη κατάστασι πού ἐπικρατοῦσε σ' ὅλες τὲς πόλεις τῆς περιοχῆς. Φαίνεται πὼς ὅλες οἱ πόλεις - φρούρια τῆς δουναβικῆς γραμμῆς, πού μὲ τὴ λαμπρὴ τους ὀχύρωσι ἀνέστειλαν τὴ διάβασι τοῦ ποταμοῦ ἀπὸ τοὺς βαρβάρους μέχρι τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀττίλα⁴, εἶχαν ἐξελιχθεῖ σὲ σπουδαία βιομηχανικὰ καὶ ἐμπορικὰ κέντρα στὰ ἀ' μισὸ τοῦ 5ου αἰ. Αὐτὲς οἱ πόλεις (Singidunum, Viminacium, Vpononia, Oescus, Novae, Dorostolum κ.λ.π.) ὑπῆρξαν κατὰ κάποιον τρόπο «de pendant balkanique» τῶν σπουδαίων κέντρων τῆς Μ. Ἀσίας, γνωστῶν ἀπὸ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχὴ, ὅπως ἐκείνων τῆς Νικομήδειας, Νίκαιας, Κυζίκου, Ἐφέσου, Μιλήτου, Ταρσοῦ κ.λ.π.⁵.

βαλανεῖον. . . μίγα ὠκοδόμει λίθους ἐκ τῆς Παιόνων διακομήσας γῆς· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ λίθος οὐ δένδρον παρὰ τοῖς ἐκείνῳ τὸ μέρος οἰκοῦσι βαρβάροις ἐστίν, ἀλλὰ ἐπιεικέστερον τῇ βλῇ κέχρηται ταύτῃ. . . (C. de Boor σελ. 134). Βλ. σχετικὰ καὶ τὴν ἄποψιν τοῦ P. L e m e r l e, (*Invasions et migrations*, σελ. 279, σημ. 2), σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία τὰ ἐτήσια ἐπιδόματα πού πλῆρωνε ἡ αὐτοκρατορία στοὺς βαρβαρικοὺς λαοὺς τῆς ἐπιστρέφονταν διὰ τῆς ἐμπορικῆς ὁδοῦ.

1. Βλ. παρὰπάνω, σελ. 341, σημ. 3.

2. Πρίσκος, σελ. 575 (C. de Boor). Γιά τὲς ἐμπορικὲς πανηγύρεις τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, βλ. Φ. Κ ο υ κ ο υ λ έ, *Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός*, Γ', Ἀθήνα 1949, σελ. 270 - 283.

3. . . τότε δὴ γιλάσας ἔλεγε Γραικὸς μὲν εἶναι τὸ γένος, κατ' ἐμπορίαν δὲ εἰς τὸ Βιμινάκιον ἐληλυθέναι τὴν πρὸς τῷ Ἰστρῷ ποταμῷ Μυσῶν πόλιν, πλείστον δὲ ἐν αὐτῇ διατρίβει χρόνον καὶ γυναῖκα γήμασθαι ζάπλουτον, τὴν δὲ ἐντεῦθεν εὐπραγίαν ἐκδύσασθαι ὑπὸ τοῖς βαρβάροις τῆς πόλεως γενομένης, καὶ διὰ τὸν ὑπάρξαντα πλούτον αὐτῷ Ὀνηγήσιῳ ἐν τῇ τῶν λαφύρων προκριθῆναι διανομή. . . (C. de Boor. σελ. 135). Οἱ Ἕλληνες, συνεχίζοντας τὴν παράδοσι, ἀσχολοῦνται δραστήρια μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ κατὰ τὴ βυζαντινὴ περίοδο. Ἡ ἐγκατάστασί τους σὲ μεγάλῃ ἐμπορικὰ κέντρα τῶν συνόρων τῆς αὐτοκρατορίας τοὺς παρεῖχε τὴ δυνατότητα ἀσκήσεως τοῦ ἐμπορίου καὶ μὲ ζόνους λαοὺς καὶ τοὺς προσέφερε μεγάλες εὐκαιρίες γιὰ ἐμπλουτισμό.

4. Προκόπιος IV, Περὶ κτισμάτων IV 5, 1, σελ. 125 (Haury).

5. H é l è n e A n t o n i a d i s - B i b i c o u, ὁ.π., σελ. 195.

Οί φοβερές ἐπιδρομές τῶν Οὐννων στὰ 442 - 3 καὶ 447 - 8 κατέστρεψαν κι ἐρήμωσαν τὶς πόλεις καὶ τὰ φρούρια ποὺ βρίσκονταν πάνω στὴν ὄχθη τοῦ Δούναβη. Στὰ 448 ὁ Ἀττίλας, ἐπιδιώκοντας τὴ μετατόπιση τοῦ συνόρου νοτιότερα τοῦ Δούναβη, ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου, μέσο τῶν ἀπεσταλμένων του, τὴ μεταφορὰ τῆς ἀγορᾶς ἀπὸ τὴν ὄχθη τοῦ Ἰστρου στὴ Ναῖσσὸ ἣν ὄριον ὡς ἐπ' αὐτοῦ δηλωθεῖσαν τῆς Σκυθῶν καὶ Ῥωμαίων ἐτίθετο γῆς...¹ Τὸ γεγονός ὅτι ἡ λειτουργία ἀγορῶν ἀποτελεῖ ἓναν ἀπὸ τοὺς βασικοὺς ὅρους ποὺ κάθε φορὰ θέτουν οἱ Οὐννοι στοὺς βυζαντινοὺς κατὰ τὶς διαπραγματεύσεις τους², μαρτυρεῖ ὅχι ἀπλὰ τὴν ἐπιθυμία τους γιὰ ἐμπορικὲς ἀνταλλαγές, ἀλλὰ τὴν ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη τῶν ἡγετῶν καὶ τῶν φυλῶν τῆς οὐννικῆς συνομοσπονδίας γιὰ προμήθεια προϊόντων ἀπὸ τὸ Βυζάντιο. Εἶναι μιὰ ἀναγκαία κοινωνικο-οικονομικὴ ἐξάρτηση, ὑπὸ τὴν ἔννοια τῆς ἐπιβίωσης γιὰ τοὺς Οὐννους, ποὺ ἐπέβαλε ἡ ἴδια ἡ πολιτικὴ τοῦ Βυζαντίου μὲ τὴ συνεχὴ πρὸς αὐτοὺς προώθηση καταναλωτικῶν ἀγαθῶν καὶ πολυτελῶν εἰδῶν, ἡ ὁποία ὅμως εἶχε καὶ εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα συνιστάμενα στὴν πολιτιστικὴ ἀνάπτυξη καὶ ἐξέλιξή τους.

Σημαντικὸ ρόλο, στὴν προώθηση ἢ τὴν προμήθεια εἰδῶν ἐμπορίου καὶ πολυτελῶν ἀντικειμένων στὰ ἀνώτερα κοινωνικὰ στρώματα τῆς οὐννικῆς συνομοσπονδίας, ἔπαιζαν οἱ πρεσβεῖες. Οἱ συχνές ἀναφορὲς τοῦ Πρίσκου σὲ προσφορὲς διαφόρων δώρων ἀλλὰ καὶ συγκεκριμένων εἰδῶν³ κατὰ τὴ βυζαντινὴ διπλωματικὴ ἀποστολὴ τοῦ 448 στὸ οὐννικὸ βασίλειο, ἀπηχοῦν τὴν ἔλλειψη αὐτῶν τῶν εἰδῶν ἀπὸ τὴν οὐννικὴ κοινωνία καὶ τὴ σφοδρὴ ἐπιθυμία τῆς ἡγετικῆς τῆς τουλάχιστον τάξης νὰ τὰ προμηθευτεῖ. . . δώροις ὁ Μαξιμίνος Ἐδέκωνα καὶ Ὁρέστην ἐθεράπευσε σηρικοῖς ἐσθήμασι καὶ λίθοις Ἰνδικοῖς. . .⁴ . . . ἀναφέρει σὲ κάποιον σημεῖο τῆς ἀφήγησής του ὁ Πρίσκος, ἐνῶ σὲ ἄλλο σημεῖο, ἐξιστορώντας τὶς περιπέτειες τῆς βυζαντινῆς διπλωματικῆς ἀποστολῆς στὴ χώρα τῶν Οὐννων τονίζει. . . παρὰ τὴν βασιλίδαν ἀφικόμεθα. . . καὶ δώροις ἀμειψόμενοι, τρισὶ τε ἀργυροῖς χιάλαις καὶ ἐρυθροῖς δέρμασι καὶ τῷ ἐξ Ἰνδίας πεπέρει καὶ τῷ καρπῷ τῶν φοινίκων καὶ ἐτέροις τραγήμασι διὰ τὸ μὴ ἐπιχωριάζειν τοῖς βαρβάροις οὕσι τιμίους⁵. Ἰνδικὰς καρυκείας ἀπήτησε καὶ ὁ χαγάνος τῶν Ἀβάρων, 150 χρόνια ἀργότερα, ἀπὸ τὸ στρατηγὸ τῶν βυζαντινῶν Πρίσκο καὶ ἀπολαβὼν τὰς Ῥωμαϊκὰς δωρεάς, καταρωματισάμενος ἦσθη λίαν περιχαρῶς⁶.

1. Πρίσκος, σελ. 579 (C. de Boor).

2. Βλ. πρὸ πάνω, σελ. 346, σημ. 2.

3. Πρίσκος, σελ. 131, 138, 150 (C. de Boor).

4. Πρίσκος, σελ. 123 (C. de Boor). Γιὰ τὸ ἐμπόριο καὶ τὴ παραγωγὴ τοῦ μεταξιοῦ στὸ Βυζάντιο, βλ. R. S. Lopez, *Silk industry in the Byzantine Empire*, Speculum 20 (1945), σελ. 1-42.

5. Πρίσκος σελ. 132 (C. de Boor).

6. Θεοφύλακτος Σιμοκάττης, VII 13, σελ. 267 - 268 (C. de Boor). Ὁ Θεοφάνης (C. de Boor, σελ. 278) ἐπαναλαμβάνοντας περίπου τὰ ὅσα ἀναφέρει ὁ Θεοφύλακτος λέει

Ὁ Ἀττίλας ἐς τὴν Ῥωμαίων ἀφορῶν φιλοτιμίαν ἦν ἐποιοῦντο εὐλαβεῖα τοῦ μὴ παραβαθῆναι τὰς σπονδὰς, ὅσους τῶν ἐπιτηδείων εὖ ποιεῖν ἐβούλετο ἔπεμπε παρ' αὐτοῦς¹. Οἱ ἀλλεπάλληλες λοιπὸν πρεσβεῖες τῶν Οὐννων στὴ βυζαντινὴ πρωτεύουσα δὲν ἐπεδίωκαν πάντοτε τὴν ἐπίλυση πολιτικῶν προβλημάτων· πολλὰς φορές ἀποσκοποῦσαν στὸν ἐμπλουτισμὸ τοῦ Ἀττίλα καὶ τῶν ἐπιτηδείων του. Τὰ περιζήτητα στοὺς βαρβαρικοὺς κύκλους εἶδη ἔφθαναν στὶς αὐλὰς τῶν βαρβάρων βασιλέων εἴτε ὡς δῶρα - προσφορὰς Βυζαντινῶν εἴτε ἀκόμη καὶ διὰ τῆς ἐμπορικῆς ὁδοῦ.

Ὅμως τὸ ἐμπόριο πολυτελῶν καὶ σπάνιων προϊόντων, ποὺ δὲν προσορίζονταν γιὰ τὶς πλατιὲς μάζες τοῦ λαοῦ ἀλλὰ γιὰ μιὰ μικρὴ μειοψηφία προνομιοῦχων τῆς βαρβαρικῆς κοινωνίας, διεξαγόταν, ὥπως προκύπτει ἀπὸ ἄμεσες ἢ ἔμμεσες πληροφορίες, σὲ ἐπίπεδο πρέσβειων. Τόσο στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀττίλα, σύμφωνα μὲ τὶς μαρτυρίες τοῦ Πρίσκο, ὅσο καὶ ἀργότερα οἱ πρεσβεῖες τῶν βαρβάρων στὸ Βυζάντιο, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ συζήτηση ἢ ἐπίλυση καθαρὰ πολιτικῶν ζητημάτων, ἐξουσιοδοτοῦντο ἀπὸ τὸν ἐκάστοτε ἡγεμόνα ἢ βασιλιά του στὴ διαπραγματεύσει καὶ οἰκονομικῶν θεμάτων. Τέτοια θέματα ἦταν ὁ καθορισμὸς τοῦ ὕψους καὶ ἡ εἰσπραξὶ τῶν ἐτήσιων ἐπιδομάτων, ἡ ὑπογραφὴ ἐμπορικῶν συμφωνιῶν καὶ ἡ ἐπὶ τόπου ἀγορὰ ἀπὸ τοὺς ἴδιους, κατὰ τὴν περίοδο τῆς παραμονῆς τους στὴν Κωνσταντινούπολη, καταναλωτικῶν προϊόντων, ὅπλων καὶ πολυτελῶν εἰδῶν.

Τὸ 562 οἱ πρέσβεις τῶν Ἀβάρων στὴν Κωνσταντινούπολη δέχονται πλούσια δῶρα ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ ἀγοράζουν πολλὰ ἀπαραίτητα σ' αὐτοὺς πράγματα καὶ ὅπλα². Λίγο ἀργότερα (580) ὁ Ταργίτιος, ἀπεσταλμένος τοῦ χαγάνου Βαϊανοῦ στὴν Κωνσταντινούπολη, ἐπιστρέφει στὴν πατρίδα του, μ' ἓνα μέρος τοῦ φόρου σὲ χρυσὸ καὶ μὲ φόρτο ἐμπορευμάτων ἀποκτηθέντων μὲ τὴν καταβολὴ στοὺς Βυζαντινοὺς ἐνὸς σημαντικοῦ ποσοῦ ἀπὸ τὰ ἐτήσια ἐπιδόματα³. Τὸ ἔτος 582, μετὰ τὴν κατάληψη τοῦ Σιρμίου, ὑπογράφονται ἀπὸ τοὺς ἀβάρους πρέσβεις καὶ τὸν αὐτοκράτορα Μαυρίκιο *συνθῆκαι ἐπονίδειστοι*, ὥπως χαρακτηριστικὰ ἀναφέρει ὁ Θεοφύλακτος Σιμοκάττης. Ἡ συμφωνία προβλέπει

χαρακτηριστικά: . . . ὁμοίως καὶ ὁ Πρίσκος εἶδη τινὰ Ἰνδικὰ ἀντέπεμπε τῷ βαρβάρῳ πέπερι τε καὶ φύλλον Ἰνδικὸν καὶ κόστον καὶ κασίαν καὶ ἕτερα τῶν ἐπιζητουμένων, καθεζομένου τοῦ χαγάνου εἰς τὸ Σέρμιον. Καὶ ταῦτα δεξάμενος ἤσθη ἐπ' αὐτοῖς. . . Γιὰ τὴ δράση τῶν βυζαντινῶν ἐμπόρων στὸ Ἰνδικὸ βασίλειο βλ. Μαλάλας, Χρονογραφία, σελ. 433 (ἐκδ. Βόννης). Πρβλ. A.H.M. Jones, *Le déclin du monde antique* (284 - 610), Παρίσι 1970, σελ. 297.

1. Πρίσκος, σελ. 579 (C. de Boor).

2. Μένανδρος, σελ. 444 (C. Porphyrogeniti I De legationibus, C. de Boor).

3. . . . Ὅτι Βαϊανὸς ὁ τῶν Ἀβάρων χαγάνος. . . Ταργίτιον πρὸς βασιλέα στείλας, ὡς τὰ συνταχθέντα κομίσαιτο τῶν χρημάτων, ὀγδοήκοντα δὲ χιλιάδες ὑπῆρχον εἰς ἔτος ἑκαστον νομισμάτων, ἐπειδὴ τὸν τε ἄλλον φόρτον, ὃν ἐκ τῶν χρημάτων ἐνεπορεύσατο, καὶ τὸ χρυσίον ἔχων ἐπανῆκεν ὡς αὐτόν. . . (Μένανδρος, σελ. 471 (C. de Boor)).

καταβολή στους Ἀβάρους 80.000 χρυσῶν νομισμάτων ἂν ἔτος ἕκαστον εἴτε σὲ χρήματα εἴτε σὲ πολυτελῆ ἐμπορεύματα¹.

Παρατηροῦμε ὅτι οἱ ἀνώτερες τάξεις τῶν βαρβάρων δὲν ἀρκοῦνται μόνο στὰ πολυάριθμα πλούσια καὶ πολυτελῆ δῶρα ποὺ τοὺς προσφέρει ὁ αὐτοκράτορας ἢ οἱ βυζαντινοὶ ἀξιωματοῦχοι· προχωροῦν καὶ στὴν ἀγορὰ τέτοιων εἰδῶν καταβάλλοντας σημαντικὸ μέρος τῶν ἐτήσιων ἐπιδομάτων. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ἀδιάκοπη προμήθεια καὶ χρῆση ἀγαθῶν ἀπὸ τὸ Βυζάντιο δὲν μπορεῖ νὰ ἐρμηνευθεῖ σὰν ἀπλή τάση τῶν βαρβάρων νὰ μιμηθοῦν τὸν τρόπο ζωῆς τῶν Βυζαντινῶν, ἀλλὰ ἔχει παγιωθεῖ ὡς κοινωνικὴ νοοτροπία. Στὸ ἀναγκαῖο αὐτὸ ἀποτέλεσμα ὁδηγήθηκαν τόσο ἀπὸ τὴ γεωγραφικὴ ὕψυ κυρίως ἀπὸ τὴν πολιτικὴ τους προσέγγιση μὲ τὸ Βυζάντιο. Τοῦτο (τὸ Βυζάντιο) στὴν προσπάθειά του ν' ἀποτρέψει τὴν προσοχὴ καὶ τὰ ἐνδιαφέροντά τους ἀπὸ τὶς πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις ποὺ διαρκῶς ἔθεταν σὲ κίνδυνο τὰ σύνορα καὶ τὴν ἐδαφικὴ του ἀκεραιότητα, ἐπεδίωξε μὲ κάθε δυνατὸ τρόπο νὰ τοὺς προσελκύσει στὴν πολιτικὴ καὶ πολιτιστικὴ σφαῖρα ἐπιρροῆς του. Κατ' αὐτὴ τὴν ἔννοια οἱ ἀλλεπάλληλες ἐπαφές ἀξιωματούχων τῶν δύο πλευρῶν, στὰ πλαίσια τῶν διπλωματικῶν τους ἀποστολῶν, οἱ συνεχεῖς προσφορὲς δώρων καὶ ἡ ἐπιδειξὴ τοῦ πλούτου καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς βυζαντινῆς πρωτεύουσας καὶ αὐλῆς², στὰ πλαίσια τῆς ἐξωτερικῆς τῆς πολιτικῆς, συνέβαλαν οὐσιαστικὰ στὴν κοινωνικὴ καὶ πολιτιστικὴ τους ἐξέλιξη.

Μέσα ἀπὸ τὸ πνεῦμα αὐτῆς τῆς πολιτικῆς θὰ πρέπει νὰ ἐρμηνευθεῖ καὶ τὸ περιεχόμενο τοῦ νόμου τῆς 6ης Ἰουλίου τοῦ 381, ποὺ δημοσιεύθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη ἀπὸ τοὺς Γρατιανό, Βαλεντινιανὸ καὶ Θεοδόσιο. Σύμφωνα μὲ αὐτὸν τὸ νόμο ποὺ ἔσχυε καὶ ἀργότερα, οἱ *octavarii* ὄφειλαν νὰ εἰσπράττουν τὸ *vestigal* ἀπὸ τοὺς ἀπεσταλμένους ξένων ἐθνῶν μόνο γιὰ ἀντικείμενα ποὺ εἰσῆγαγαν στὴν αὐτοκρατορία ἀπὸ τὴ χώρα ποὺ προέρχονταν. Ἀντίθετα γιὰ ἐκεῖνα ποὺ ἐξῆγαν — *quae sunt tamen lege concessae* — ἀπαλλάσσονταν ἀπὸ ὅποιαδήποτε τελωνειακὴ ἐπιβάρυνση³. Ἐπίσης, ἓνας ἀπὸ τοὺς ὅρους συνθήκης εἰρήνης, ποὺ ὑπογράφτηκε στὰ 562 ἀπὸ τοὺς Ἰουστινιανὸ καὶ Χοσρόη Α', προέβλεπε γιὰ τοὺς πρέσβεις καὶ ἀγγελιοφόρους πέρσες καὶ βυζαντινοὺς τὸ δικαίωμα νὰ περνοῦν τὰ σύνορα μὲ τὰς ἐμπορίας ὡς ἐπι-

1. . . ὀγδοήκοντα χιλιάδας χρυσῶν καθωμολόγουν ἂν ἔτος ἕκαστον τοῖς βαρβάροις ἐγκαταβάλλεσθαι δι' ἐμπορίας ἀργύρου τε καὶ ποικίλης ἐσθῆτος. . . (Θεοφ. Σιμοκάττης, I 3, σελ. 45 (C. de Boor)). Βλ. καὶ σελ. 346, σημ. 3 σχετικά μὲ τὴν ἐπιστροφή τῶν ἐτήσιων ἐπιδομάτων στὴν αὐτοκρατορία.

2. Πρίσκοι, σελ. 580 (C. de Boor).— Ζώσιμος, Δ', 34, σελ. 189 (Mendelssohn).

3. *A legatis gentium devotarum ex his tantum speciebus, quas de locis propriis, unde conveniunt, huc deportant, octavarii vestigal accipiant quas vero ex Romano solo, quae sunt tamen lege concessae, ad propria deferunt, has habeant a praestatione immunes ac liberas...* (Cod. Theodosianus, IV 61, 8 σελ. 193 Mommsen). Πρβλ. H. Antoniadis-Bibicou, ὁ.π. σελ. 47 - 48 καὶ 61.

φέρονται χωρίς ἔλεγχον, χωρίς ἐμπόδια καὶ χωρίς νὰ πληρώνουν φόρο¹.

Ἡ ἀναφορὰ ὅτι καὶ οἱ βυζαντινοὶ πρέσβεις ἀπαλλάσσονταν ἀπὸ τὴν τελωνειακὴ ἐπιβάρυνση δείχνει ὅτι καὶ αὐτοὶ πραγματοποιοῦσαν ἀγορὲς προϊόντων κατὰ τὶς περιόδους τῶν ἀποστολῶν τους σὲ ξένα ἔθνη. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα γιὰ τὸν 5ο αἰ. ἀποτελεῖ ἡ μαρτυρία τοῦ Πρίσκου² σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ Ἀττίλας ἀπαγορεύει στοὺς βυζαντινοὺς πρέσβεις, ποὺ βρίσκονται στὸ βασίλειό του, τὴν ἀγορὰ βυζαντινῶν αἰχμαλώτων, βαρβάρων δούλων, ἵππων καὶ ἄλλων προϊόντων πλὴν τῶν εἰς τροφήν. . . ἄχρις οὗ τοῦ τὰ μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Οὐννων ἀμφίβολα διακριθείη. Ἡ συγκεκριμένη ἀναφορὰ τοῦ βυζ. συγγραφέα σὲ ἀγορὰ ἵππων σὲ συσχετισμὸ μὲ τὶς διαδοχικὲς του μαρτυρίες γιὰ προσφορὰ ἵππων³ στοὺς βυζαντινοὺς πρέσβεις ἀπὸ τὸν Ἀττίλα καὶ τοὺς οὐννοὺς ἀξιωματούχους κατὰ τὴ διπλωματικὴ ἀποστολὴ τοῦ 448, δείχνει ὅτι τὸ συνηθέστερο εἰσαγόμενον εἶδος στὴν αὐτοκρατορία ἀπὸ τὶς βορειοδουναβικὲς περιοχὲς ἦταν τὰ ἄλογα. Ἐπίσης, ἡ προσφορὰ στοὺς βυζαντινοὺς πρέσβεις δερμάτων αἷς οἱ βασίλαιοι κοσμοῦνται Σκύθαι καὶ ἄλλων δώρων τῶν προσηκόντων⁴ ὑποδηλώνει τὴν ἰδιαίτερη ἐκτίμηση τῶν Βυζαντινῶν σὲ ὀρισμένα εἶδη τῆς βαρβαρικῆς κοινωνίας καὶ ἀπηχεῖ τὴν ἑλλειψὴ ἴσως αὐτῶν τῶν εἰδῶν ἀπὸ τὶς ἀγορὲς τῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος παραδίδει ὅτι οἱ Οὐννοι εἶχαν ὅλα τὰ εἶδη τῶν οἰκιακῶν ζώων⁵, ἐνῶ ἦταν πολὺ γνωστὰ στὴν τέχνη τους τὰ δέρματα τῶν αἰγόκερων⁶. Φαίνεται πὼς ἡ οἰκονομία τῶν νομαδικῶν λαῶν στὰ μέσα τοῦ 5ου αἰ. βασιζόταν κυρίως στὴν κτηνοτροφία καὶ δευτερευόντως στὸ κυνήγι καὶ τὴν ἀλιεΐα⁷.

Οἱ ἐπίσημες λοιπὸν ἐμπορικὲς συμφωνίαι, τὰ ἐτήσια ἐπιδόματα, οἱ ἀμοιβαῖες προσφορὲς δώρων καὶ οἱ ἀγορὲς σὲ ἐπίπεδο πρέσβειων — στοιχεῖα ἀλ-

1. Μένανδρος, σελ. 180 (C de Boor).

2. . . ταῦτα διαλεγόμενοι παραγενόμενοι τινες τοῦ Ἀττήλα ἔλεγον μήτε Βιγίλαν μήτε ἡμᾶς Ῥωμαίων αἰχμάλωτον ἢ βάρβαρον ἀνδράποδον ἢ ἵππους ἢ ἕτερόν τι πλὴν τῶν εἰς τροφήν ὠνεῖσθαι, ἄχρις οὗ τοῦ τὰ μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Οὐννων ἀμφίβολα διακριθείη· σεσοφισμένως δὲ ταῦτα καὶ κατὰ τέχνην ἐγένετο τῷ βαρβάρῳ ὥστε τὸν μὲν Βιγίλαν ῥαδίως ἐπὶ τῇ κατ' αὐτοῦ ἁλῶναι πράξει ἀποροῦντα αἰτίας, ἐφ' ἧπερ τὸ χρυσίον κομίζοι. . (C. de Boor, σελ. 129 - 130).

3. . . ὁ γὰρ Ἀττήλας πάντας τοὺς ἄμφ' αὐτὸν λογάδας παρεκλεύσατο δώροις τὸν Μαξιμίον φιλοφρονήσασθαι καὶ ἕκαστος ἐπεπόμψει ἵππον αὐτῷ. . . (C. de Boor, σελ. 147)· καὶ σὲ ἄλλο σημεῖο: . . . δωρησάμενος δὲ καὶ ἵππους αὐτοῖς καὶ θηρίων δοράς, αἷς οἱ βασίλαιοι κοσμοῦνται Σκύθαι. . . (C. de Boor, σελ. 150).

4. Πρίσκος, σελ. 147 καὶ 150 (C. de Boor).

5. Amm. Marcellinus, σελ. 380 - 382 (LCL, 331).

6. Βλ. O. Maenchen-Helfen, *Die Welt der Hunnen*, σελ. 131 ὅπου καὶ ἡ πηγή.

7. . . ἐν αὐτῷ οὖν τῷ χωρίῳ, ὅθεν καὶ διανέστημεν, ἤκον ἡμῖν βοῦν ἄγοντές τινες καὶ ποταμίους ἰχθύας παρὰ τοῦ Ἀττήλα διαπεμφθέντας. . . (Πρίσκος, σελ. 126 - 127). Πρβλ. D. Teodor, ὁ.π., σελ. 28.

ληλένδετα μεταξύ τους — συνέθεταν ολόκληρο τὸ φάσμα τῶν ἐμπορικο-οικονομικῶν σχέσεων Βυζαντινῶν καὶ Οὐννων στὸ α' μισό τοῦ 5ου αἰ.

Μὲ τὴν ἄνοδο τοῦ Μαρκιανοῦ στὸ θρόνο ἐπέρχεται ἀλλαγὴ τῆς πολιτικῆς τοῦ Βυζαντίου ἔναντι τῶν βορείων γειτόνων, ποὺ ἐνισχύεται σημαντικὰ μὲ τὸν θάνατο τοῦ Ἀττίλα καὶ τὴν κατάρρευση τῆς οὐννικῆς αὐτοκρατορίας¹. Ὁ Μαρκιανὸς ἀρνεῖται νὰ πληρώσει στοὺς Οὐννους τὸν φόρο ποὺ ἔταξε ὁ Θεοδοσίος Β², ἐνῶ λίγα χρόνια ἀργότερα (455 - 457) ἐκδίδει νόμο σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο ἀπαγορεύεται αὐστηρὰ ἡ πώληση καὶ ἐξαγωγή ὅπλων ἢ σιδήρου στοὺς ἐκτὸς τῶν συνόρων τῆς αὐτοκρατορίας βαρβάρους³. Ἡ ἀπαγόρευση τῆς πώλησης ἢ ἐξαγωγῆς σὲ ξένους (βαρβάρους, ἔθνικοις) ὅπλων, ἦταν βασιμμένη στὴν ἀρχὴ (διατυπωμένη στὸ ἴδιο τὸ διάταγμα τοῦ Μαρκιανοῦ) ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ περάσει στὸν ἐχθρὸ ὁτιδήποτε θὰ μπορούσε νὰ τὸν ἐξοπλίσει καὶ νὰ τὸν καταστήσει πιὸ ἰσχυρό⁴.

Ἐξάλλου ἀπὸ τὸ ἐκτενὲς περιεχόμενον τοῦ διατάγματος ποὺ, ὅπως προαναφέραμε, ἐκδόθηκε λίγο μετὰ τὴ διάλυση τῆς οὐννικῆς συνομοσπονδίας, διαφαίνεται ἡ ἔκταση ποὺ εἶχε πάρει τὸ ἐμπόριο ὅπλων μὲ τοὺς βαρβάρους εἴτε παράνομα εἴτε ἀκόμη καὶ μὲ τὴ σιωπηρὴ συγκατάθεση καὶ ἄνοχὴ τῶν ἐπισήμων ἀρχῶν τῆς αὐτοκρατορίας στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀττίλα. Ἐνδεικτικὸ τῆς ἀδυναμίας

1. Jordanis Getica, 260, 261, 262, σελ. 125 (MGH, AA, V 1).

2. "Ὅτι ὡς ἡγγέλθη τῷ Ἀττίλᾳ τὸν Μαρκιανὸν ἐς τὰ κατὰ τὴν ἑω Ῥωμαϊκὰ παρελθούσῃ βασιλείᾳ μετὰ τὴν Θεοδοσίου τελευτήν, . . . ἔπεμπε δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἐφ' ὧν Ῥωμαίους τῶν ταχθέντων φόρων ἕνεκα, ἀπράκτων δὲ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν αὐτοῦ ἐπανελθόντων πρέσβων· οἱ μὲν γὰρ τῆς ἐσπέρας. . . οἱ δὲ τῆς ἑω ἔφασαν οὐχ ὑποστήσασθαι τὴν τοῦ φόρου ἀπαγωγὴν, ἦν ὁ Θεοδοσίος ἔταξεν. . . (Πρίσκος, σελ. 582)· σὲ ἄλλο σημεῖο: . . . "Ὅτι ὁ Ἀττίλας. . . ἐπὶ τὰ σφέτερα ἀναξεύξας τοῖς κρατοῦσι τῶν ἐφ' ὧν Ῥωμαίων πόλεμον καὶ ἀνδραποδισμόν τῆς χώρας κατήγγελλεν, ὥς μὴ ἐκπεμφθέντος τοῦ παρὰ Θεοδοσίου τεταγμένου φόρου. . . (ῥ.π., σελ. 583).

3. *Nemo alienigenis barbaris cuiuscumque gentis ad hanc urbem sacratissimam sub legationis specie vel sub quocumque alio colore venientibus aut in diversis aliis civitatibus vel locis loricas et scuta et arcus sagittas et spathas et gladios vel alterius cuiuscumque generis arma audeat venumdare. nulla prorsus isdem tela, nihil, penitus ferri vel facti iam vel adhuc infecti ab aliquo distrahatur. perniciosum namque Romano imperio et proditiōni proximum est barbaros, quos indigere convenit, telis eos, ut validiores reddantur, instruere. Si quis autem aliquid armorum genus quarumcumque nationum barbaris alienigenis contra pietatis nostre interdicta ubicumque vendiderit, bona eius universa capitalem poenam subire decernimus* (Codex Iustinianus, IV 4, 2, C.J.C. II, Krueger).

4. Τὸ ἴδιο διάταγμα περιέχεται ἐπίσης: στὴν «Ἐπαναγωγή», 40, 11 (= Z e p o s, JGR 2, σελ. 361), στὴ «Σύνοψις» Κ. Χ. 1,4 (= Z e p o s, ῥ.π. 5, σελ. 346) καὶ στὴ «Νόμοι Στρατιωτικοί», παράγρ. 51 (= Z e p o s, ῥ.π. 2, σελ. 79). Τὴν ἴδια ἀρχὴ βρίσκουμε διατυπωμένη καὶ σὲ διάταγμα τοῦ Λέοντος ΣΤ' Σοφοῦ (Z e p o s, 1, 133 - 134): . . . νανομοθέτηται μὲν γὰρ τοῖς πάλοι περὶ τοῦ μὴ δεῖν πρὸς τοὺς πολεμίους διαπορθμεύεσθαι ἢ συγκροτεῖν αὐτοὺς μέλλει καὶ βιαιοτέρους ἀποτελεῖν, καὶ τοὺς καταφρονητὰς τοῦ θεσπίσματος ψήφος τοῦ ζῆν ἐξεκόμεν. . .

στην όποία είχε περιέλθει ή αὐτοκρατορία, είναι τὸ γεγονός ὅτι στίς ἀλλεπάλληλες πρεσβεΐες τοῦ Ἀττίλα, οἱ Βυζαντινοὶ *τεταπεινωμένοι* πρόσφεραν πολλὰ καὶ πλούσια δῶρα¹, ἀνάμεσα στὰ όποῖα θὰ περιλαμβάνονταν καὶ ὅπλα, ὅπως σαφῶς ὑποδηλώνεται ἀπὸ τὴν ἰδιαίτερη ἀναφορά σὲ πρέσβεις (*sub legationis specie*) ποὺ περιέχεται στὸ διάταγμα.

Ἡ φράση *aut in diversis aliis civitatibus vel locis*, ποὺ ἐπίσης περιέχεται στὸ διάταγμα τοῦ Μαρκιανοῦ, μαρτυρεῖ τὴν διεξαγωγή μέχρι τότε, ἐμπορίου ὅπλων μὲ βαρβάρους καὶ σὲ ἄλλους τόπους ἐκτὸς τῆς πρωτεύουσας. Εἶναι γνωστὸ ὅτι ή αὐτοκρατορία διέθετε ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Διοκλητιανοῦ κρατικὰ ἐργοστάσια (*fabricae*) παραγωγῆς ὅπλων καὶ γενικὰ στρατιωτικοῦ ἐξοπλισμοῦ. Τὸ 40 % τῆς πολεμικῆς τῆς παραγωγῆς στὸν 4ο τουλάχιστον αἰ. ἦταν συγκεντρωμένο σὲ βαλκανικὲς περιοχὲς γνωστὲς γιὰ τὰ πλούσια μεταλλεύματά τους. Ἐργοστάσια παραγωγῆς ὅπλων ὑπῆρχαν στὴ Μαρκιανόπολη, Ἀδριανόπολη, Ρατιαρία, Ναῖσσὸ κλπ. Στὴ Μάργο (*Horreum Margi*) ἀναφέρεται ἐργοστάσιο παραγωγῆς ἀσπίδων, ἐνῶ στὸ Σίρμιο καὶ σὲ ἄλλα κέντρα τοῦ Ἰλλυρικοῦ ὑπῆρχαν ἐργαστήρια κατασκευῆς ποικίλων ὅπλων². Ἡ ὑπαρξὴ λοιπὸν καὶ ή λειτουργία τέτοιων ἐργοστασίων σὲ παραμεθόριες πόλεις διευκόλυνε σὲ μεγάλο βαθμὸ τόσο τὴ νόμιμη ἐξαγωγή ὅσο κυρίως τὴν παράνομη προώθηση πολεμικοῦ ὕλικοῦ στοὺς βορειοδουναβικούς λαούς.

Ἀναφορικὰ μὲ τοὺς Γεπίδες ποὺ, μετὰ τὴ μάχη στὸ Nedao, κυριάρχησαν στίς περιοχὲς ποὺ κατεῖχαν ἄλλοτε οἱ Οὐννοι, ὁ Ἰορδάνης ἀναφέρει ὅτι ἀνέπτυξαν μέσο τῶν ἀπεσταλμένων τους φιλικὲς σχέσεις μὲ τὴν αὐτοκρατορία. Ὁ Μαρκιανὸς τοὺς παρεχώρησε ἐδάφη, εἰρήνη καὶ «*annua sollemnia*»³. Τοῦτο σημαίνει ὅτι εἶχαν ἐξασφαλισθεῖ οἱ καλύτερες προϋποθέσεις γιὰ ὁμαλὴ διεξαγωγή ἐμπορίου καὶ γιὰ ἐκτενεῖς ἀνταλλαγῆς προϊόντων ἀνάμεσα στίς δύο πλευρές.

Ἀντίθετα, οἱ σχέσεις τῆς αὐτοκρατορίας μὲ τοὺς διαδόχους τοῦ Ἀττίλα, ποὺ ὁ καθένας ἐπικεφαλῆς μιᾶς ὁμάδας Οὐννων, ἐγκαταστάθηκαν σὲ ἄλλες περιοχὲς τοῦ κάτω Δούναβη καὶ κυρίως στὴ βόρεια Μικρὰ Σκυθία⁴, φαίνεται πὼς δὲν ἐξελίχθηκαν καὶ τόσο εὐνοϊκά. Στὰ 466 περίπου, οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀττίλα στέλνουν πρεσβεΐα στὸν αὐτοκράτορα Λέοντα Α' καὶ ζητοῦν ἀφ' ἐνὸς τὴ διευθέτησιν τῆς προϋπαρξάσης διαφορᾶς καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης, ἀφ' ἐτέρου δὲ τὴν κατὰ τὸ παλαιὸ ἔθος ἐπαναλειτουργία ἀγορᾶς γιὰ διάθεσιν

1. . . . διὰ δὴ τεταπεινωμένοι Ῥωμαῖοι τὸν μὲν Ἀττήλαν ἐθεράπευον, πρὸς δὲ τὰ λοιπὰ ἔθνη ἐπειρῶντο παρατάττεσθαι δυνάμεις τε ἀθροίζοντες καὶ στρατηγούς χειροτονοῦντες. . . (Πρίσκοι, σελ. 579).

2. V. Velkov, *Les campagnes...*, σελ. 43 καὶ A.H.M. Jones, *LRE* II, σελ. 834.

3. Iordanis, *Getica*, 264, σελ. 126 (MGH, V, 1).

4. Ὁ.π., σελ. 125 - 126.

καὶ προμήθεια προϊόντων¹. Τὸ αἶτημά τους γιὰ ἐπαναλειτουργία ἐμπορικῶν κέντρων, ὅπως καὶ παλαιότερα, ἀντανάκλᾳ τὴν κρίσιμη οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ κατάσταση στὴν ὁποία εἶχαν περιέλθει οἱ ὑπήκοοί τους. Ἡ δυνατότητα ποὺ εἶχαν παλαιότερα σὰν ὑπήκοοι τῆς οὐννικῆς αὐτοκρατορίας νὰ προμηθεύονται μέσο τοῦ ἐμπορίου προϊόντα καὶ ἀγαθὰ βυζαντινῆς προέλευσης τοὺς εἶχε ὀδηγήσει σ' ἓνα νέο τρόπο ζωῆς καταναλωτικὸ μὲν ἀλλὰ πολιτιστικὰ ἀνώτερο, τὸν ὁποῖο ἦταν δύσκολο ν' ἀποβάλουν. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ἡ φράση. . . καὶ ἀντιλαμβάνειν Ρωμαίοις ὧν ἂν δεόμενοι τύχοιεν ποὺ περιέχεται στὴ σχετικὴ μαρτυρία τοῦ Πρίσκου, ἀπηχεῖ τὴν ἐπιθυμία τῶν βαρβάρων γιὰ διάθεση καὶ ἐξαγωγή δικῶν τους προϊόντων².

Ἡ ἄρνηση τοῦ αὐτοκράτορα νὰ ἱκανοποιήσει τὰ αἰτήματά τους ὀδηγεῖ ἓνα χρόνο ἀργότερα (467), τὰ οὐννικὰ καὶ γοτθικὰ φύλα τοῦ κάτω Δούναβη σὲ πολεμικὴ ἀναμέτρηση μὲ τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα τῆς Θράκης³. Ἡ στενὴ πολιορκία ποὺ ὑφίστανται ἀπὸ τοὺς βυζαντινοὺς στρατηγούς καὶ ὁ λιμὸς ποὺ τὰ μαστίζει ἀπὸ τὴν τρομερὴ ἔλλειψη τροφίμων ἀναγκάζει τοὺς ἡγεμόνες τους νὰ δεχθοῦν ὅρους μὲ τραγικὲς γιὰ τὸ μέλλον τους συνέπειες. Οἱ βυζαντινοὶ στρατηγοὶ τοὺς ὑπόσχονται παροχὴ τροφίμων μόνο ἂν διαιρεθοῦν σὲ ὁμάδες⁴. Τὸ ὀξύτατο βιοτικὸ πρόβλημα ποὺ ἀντιμετωπίζουν τοὺς ὑποχρεώνει ν' ἀποδεχθοῦν τὴν πρόταση τῶν Βυζαντινῶν. Ἡ διάλυσή τους καὶ ἡ ἐθνικὴ τους ἀλληλοεξόντωση ἐπισπεύδεται ἀπὸ τὴν ὑποκίνηση τῆς μιᾶς ὁμάδας ἐναντίον τῆς ἄλλης — πάγια πολιτικὴ τοῦ Βυζαντίου στὸ β' μισὸ τοῦ 5ου, ἀλλὰ καὶ στὸν 6ο αἰ.⁵.

III.

Οἱ συνεχεῖς ἐπιδρομὲς τῶν βαρβάρων στὴ Θράκη, σ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ 5ου αἰ., προκάλεσαν ἀρνητικὲς δημογραφικὲς διαφοροποιήσεις στὸν πληθυσμὸ καὶ εἶχαν δυσμενεῖς συνέπειες στὸν οἰκονομικὸ τομέα τῆς περιοχῆς. Ὁ πλη-

1. . . καὶ κατὰ τὸ παλαιὸν ἔθος παρὰ τὸν Ἰστρον εἰς ταῦτὸν ἰόντας Ῥωμαίοις προτιθέναι ἀγορὰν καὶ ἀντιλαμβάνειν ὧν ἂν δεόμενοι τύχοιεν. . . (Πρίσκος, C. de Boor, σελ. 587 - 588).

2. Ἡ στέρηση τῶν ἐτησίων ἐπιδομάτων, μὲ τὰ ὁποῖα εἶχαν ἄλλοτε τὴ δυνατότητα νὰ πληρώνουν τὰ προϊόντα τῆς αὐτοκρατορίας, ἀνάγκασε τοὺς Οὐννοὺς νὰ ζητήσουν ἀνταλλαγὴ σὲ εἶδος.

3. Βλ. πρὸ πάντων, σελ. 336, σημ. 2.

4. . . βουλευόμενοι οἱ τὰς Ῥωμαϊκὰς τάξεις διέποντες τροφὰς χορηγήσειν αὐτοῖς ὑπέσχοντο. . . εἰ γε σφᾶς αὐτοὺς διέλοιεν. . . τῶν δὲ Σκυθῶν τοὺς ἀπαγγελλθέντας διὰ τῶν πρέσβων προσδεξαμένων λόγους. . . (Πρίσκος, σελ. 589).

5. Πρίσκος, σελ. 589 - 90 (C. de Boor). Χαρακτηριστικὴ αὐτῆς τῆς τακτικῆς γιὰ τὸν 5ο αἰ. εἶναι ἡ ἀντιμετώπιση τῶν Γότθων τῆς Παννονίας καὶ τῶν Γότθων τῆς Θράκης. Ἡ βυζαντινὴ πολιτικὴ ἐπεδίωξε τὴν ἀλληλοεξόντωσή τους μὲ τὴν παροχὴ εἰδικῶν προνομίων ἄλλοτε στοὺς μὲν καὶ ἄλλοτε στοὺς δὲ καὶ μὲ τὴν φανερὴ ὑποκίνηση τῆς μιᾶς ὁμάδας ἐναντίον τῆς ἄλλης (Jordanis, Getica, παρ. 270, σελ. 128 (MGH, V 1)).

Ουσμός της μειώθηκε σημαντικά και ως εκ τούτου οι παραγωγικές της δυνατότητες περιορίσθηκαν στο ελάχιστο. Τοῦτο μαρτυρεῖται ἀπὸ ἓνα νόμο τοῦ Ἀναστάσιου¹ μετὸν ὁποῖο καταργεῖται γιὰ τὴ διοίκηση τῆς Θράκης ἡ καταβολὴ τοῦ φόρου σὲ εἶδος καὶ εἰσάγεται ἡ συνωνή², πού συνίσταται στὴν καταβολὴ ἀπὸ τοὺς κατοίκους χρημάτων μετὰ σκοπὸ τὴν ἀγορὰ τροφίμων γιὰ τὰ στρατεύματα. Στὸν ἴδιο νόμο περιέχεται ἄρθρο σύμφωνα μετὰ τὸ ὁποῖο οἱ ἔμποροι τῆς διοίκησης τῆς Θράκης ὑποχρεώνονται ἀντὶ τῆς «ιδιωτικῆς ἐμπορείας» νὰ διαθέτουν τὰ ἐμπορεύματά τους πρὸς πώληση μόνο γιὰ τὴν τροφοδότηση τῶν στρατευμάτων³.

Ἡ διὰ νόμου λοιπὸν ἀπαγόρευση στοὺς ἐμπόρους τῶν περιοχῶν τῆς Θράκης νὰ διεξάγουν ἰδιωτικὸ ἐμπόριο καὶ ἡ ἀπουσία ἀπὸ τὶς πηγὲς ὁποιασδήποτε μαρτυρίας σχετικῆς μετὰ ἐμπορικὲς συναλλαγές, σὲ ἐπίσημο κρατικὸ ἢ ἰδιωτικὸ ἐπίπεδο, μετὰ βορειοδουναβικούς λαοὺς στὸ πρῶτο τέταρτο τοῦ θου αἰ. συγκλίνουν στὴν ἀποψη ὅτι κατ' αὐτὴ τὴ χρονικὴ περίοδο τὸ ἐξωτερικὸ ἐμπόριο τῆς αὐτοκρατορίας στὸ βόρειο σύνορό της εἶχε σημαντικὰ ἀτονήσει, ἂν ὅχι τελείως διακοπεῖ.

Γιὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ διαπιστώνουμε μιὰ ἀναβίωση τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου πού ἀναπτύσσεται σ' ὅλα τὰ μέτωπα τῆς αὐτοκρατορίας. Στὰ πρῶτα κιόλας χρόνια τῆς βασιλείας του, ὅπως ἀναφέρει ὁ Μαλάλας, *πραγματεύονται Ῥωμαῖοι φθάνουν στὴν Ἀφρική καὶ τὴν Ἀσία* (κυρίως στὴ χώρα τῶν Ἰνδῶν), μετὰ σκοπὸ τὴ διεξαγωγὴ ἐμπορίου⁴. Εὐρεῖες ἐμπορικὲς συναλλαγές, στὰ πρῶτα ἐπίσης χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἀναφέρονται καὶ μεταξὺ Βυζαντινῶν καὶ Οὐννων τῆς Κριμαϊκῆς Βοσπόρου. Οἱ Οὐννοι ἀνταλλάσσουν τὰ χωνευμένα εἶδωλά τους μετὰ μιλιάρισια (βυζαντινὰ νομίσματα)⁵. Λίγο ἀργότερα (στὰ 530 περίπου) σὲ συνθήκη εἰρήνης, πού ὑπογράφεται μετὰξὺ Ἰουστινιανοῦ καὶ Γρόδ, ἀρχηγοῦ τῶν Οὐννων τῆς Κριμαίας⁶, ὁρίζεται ἡ Βόσπορος σὰν κέντρο συναλλαγῶν *Ῥωμαίων τε καὶ Οὐννων*⁷.

Στὴν περιοχὴ τοῦ κάτω Δούναβη ὁ Ἰουστινιανὸς προσπάθησε νὰ ἐφαρμόσει διπλὴ πολιτικὴ κυρίως στὶς σχέσεις του μετὰ τοὺς Οὐτρίγουρους καὶ τοὺς Κουτρίγουρους. Παρ' ὅλο πού αὐτὰ τὰ ἰσχυρὰ καὶ ἐπικίνδυνα γιὰ τὴν αὐτο-

1. Codex Iustinianus, X 27, 2, 10 (3), σελ. 407 - 408 (CJC III, Krueger).

2. Γιὰ τὴ συνωνὴ βλ. E. Stein, δ.π., 2, σελ. 199 - 203.

3. . . . *Βέλτιον γὰρ ἀντὶ τῆς ιδιωτικῆς ἐμπορείας μᾶλλον τοῖς στρατώταις καὶ τοὺς ἐμπόρους χορηγεῖν τὰς ἀναγκαίας αὐτῶν ἀποτροφάς*. . . (Codex Iustinianus, X 27, 2, 11, σελ. 408. (CJC, II, Krueger).

4. Μαλάλας, Χρονογραφία, σελ. 433 (ἐκδ. Βόννης).

5. Μαλάλας, σελ. 432.

6. Βλ. τὴν εἰδικὴ πραγματεία τοῦ A. Vasiliev, *The Goths in the Crimea* (Καϊμπριτζ - Μασσαχουσέτη 1963).

7. Μαλάλας, σελ. 431 - 432 (Βόννη).

κρατορία οὐννικὰ φύλα εἰσέπρατταν κανονικὰ τὰ ἐτήσια ἐπιδόματα, δὲν δίσταζαν νὰ συμμαχοῦν πολλὰς φορές μὲ τοὺς Γεπίδες καὶ μαζί τους νὰ ἐπιχειροῦν ληστρικὰς ἐπιδρομὰς στὴ βαλκανικὴ χερσόνησο¹. Γιὰ ν' ἀντιμετωπίσει τις ἀπὸ κοινοῦ ἐπιθέσεις τους καὶ ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τις συνεχεῖς τους ἐνοχλήσεις, δὲν εἶχε παρὰ νὰ ἐφαρμόσει, ὅπως καὶ προγενέστεροί του αὐτοκράτορες², τὴ γνωστὴ τακτικὴ τῆς ὑποκίνησης τοῦ ἑνὸς βαρβαρικοῦ φύλου ἐναντίον τοῦ ἄλλου. Τοῦτο ἦταν δυνατό, βέβαια, νὰ ἐπιτευχθεῖ μὲ τὴ δημιουργία φιλικῶν σχέσεων καὶ τὴν παραχώρηση εἰδικῶν προνομίων ἄλλοτε στοὺς μὲν καὶ ἄλλοτε στοὺς δέ.

Σὲ κάποια φάση τῆς ἐφαρμογῆς τῆς διπλῆς του πολιτικῆς, ὁ Ἰουστινιανός, παραχωρώντας εἰδικὰ προνόμια στοὺς Κουτρίγους (ἐδάφη στὴ Θράκη, δυνατότητα ἀγορᾶς προϊόντων, προσφορὰ δώρων κλπ.), προκαλεῖ τὴν ὀξεία δυσσρέσκεια τοῦ Σανδίλα, ἀρχηγοῦ τῶν Οὐτρίγους. Στὰ λόγια ποὺ ὁ δυσσρεστημένος Σανδίλας ἀπευθύνει στοὺς Βυζαντινούς, ἀντικατοπτρίζεται ἡ πολιτικὴ γραμμὴ ποὺ ἀκολουθεῖ ὁ Ἰουστινιανός ἐναντι τῶν βορείων γειτόνων του³. Οἱ λόγοι, ποὺ τοῦ ὑπαγορεύουν τὴν προώθηση βυζαντινῶν προϊόντων (σιτάρι, κρασί, κλπ.) ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἐμπορευμάτων (ὕφασματτα) μέσα στὶς τάξεις τῆς μιᾶς μόνο ἀπὸ τις δύο ἐπικίνδυνες, ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, βαρβαρικὰς ομάδες τοῦ κάτω Δούναβη, δὲν εἶναι οἰκονομικοὶ ἀλλὰ σαφῶς πολιτικοί. Σὲ μιὰ περίοδο κατὰ τὴν ὁποία οἱ ἀλλεπάλληλες ἐπιδρομὰς τῶν διαφόρων φύλων εἶχαν ἀπογυμνώσει τις βόρειες ἐπαρχίες τῆς αὐτοκρατορίας ἀπὸ τὸν πληθυσμὸ τους καὶ εἶχαν καταστρέψει τις ἐκτενεῖς καλλιεργήσιμες, ἄλλοτε, περιοχές τους, ἦταν ἀδύνατη ἡ διάθεση πρὸς πώληση ἢ ἡ προσφορὰ προϊόντων σὲ ξένους λαούς.

Ἡ ἀδυναμία τῶν νοτιο-δουναβικῶν ἐπαρχιῶν νὰ καλύψουν σὲ τρῶφιμα τις ἀνάγκες τῶν στρατευμάτων τῆς περιοχῆς καὶ ἡ αὐστηρὴ ἀπαγόρευση πρὸς τοὺς ἐμπόρους τῆς Ἰδίας περιοχῆς νὰ ἀσκήσουν ἰδιωτικὸ ἐμπόριο, εἶναι στοιχεῖα πολὺ ἐνδεικτικὰ τῆς ὀξείας οἰκονομικῆς κρίσης ποὺ διέρχονται αὐτὲς οἱ ἐπαρχίες τῆς Θράκης στὸν 6ον αἰ., ὅπως σαφῶς γίνεται λόγος στὸν προαναφερθέντα νόμο τοῦ Ἀναστάσιου⁴. Ἐξάλλου ἡ ἀπόσπαση τῶν ἐπαρχιῶν Μικρᾶς Σκυθίας καὶ Κάτω Μυσίας ἀπὸ τὴ διοίκηση τῆς Θράκης καὶ ἡ δημιουρ-

1. Προκόπιος II, De Bello Gothico, σελ. 581 (Haury).

2. Βλ. καὶ πιδὸ πάνω, σελ. 354, σημ. 5.

3. . . εἴ γε ἡμεῖς μὲν ἐν χώρᾳ ἐρήμῳ τε καὶ ἄλλως ἀγόνῳ τὰ διατητήρια ἔχομεν, τοῖς δὲ Κουτρίγουροις σιτωνεῖν τε καὶ τοῖς οἰνῶσι κατακραυπαλῶν ἐν ἐξουσίᾳ ἐστὶ καὶ παροψίδας αἰρεῖσθαι πάσας· πάντως δὲ πη καὶ βαλανείων αὐτοῖς μέτεστι, καὶ χρυσοφοροῦσιν οἱ πλανῆται καὶ ἱματίων οὐκ ἀμοιροῦσι λεπτῶν τε καὶ πεποικιλμένων καὶ καταληλειμμένων χρυσῶ. καίτοι Κουτρίγουροι μὲν Ῥωμαίων ἀνάριθμα πλήθη ἐξηνδραποδικότες τὰ πρότερα μετήνεγκαν ἐς γῆν τὴν σφετέραν. . . (Προκόπιος II, σελ. 588 (Haury)).

4. Βλ. πιδὸ πάνω, σελ. 355, σημ. 1 καὶ 3.

γία στὰ 536 τῆς *quaestura Justinianus exercitus*¹, στήν ὁποία συμπεριλήφθηκαν ἡ Κύπρος, ἡ Καρία καί οἱ Κυκλάδες, φαίνεται πῶς δὲν ἀποσκοποῦσε μόνο στή στρατιωτική ἀλλά καί στήν οἰκονομική ἐνίσχυση τῶν δυό, περισσότερο ἐκτεθειμένων στίς βαρβαρικές ἐπιδρομές, περιοχῶν. Ἐπομένως, ἡ κατὰ περιόδους πώληση ἢ προσφορά προϊόντων ἄλλοτε στὸν ἓνα λαὸ καί ἄλλοτε στὸν ἄλλο τῆς περιοχῆς τοῦ Δούναβη, δὲν ὑπαγορευόταν ἀπὸ λόγους οἰκονομικοὺς (πλεονασμὸς ντόπιων προϊόντων καί δυνατότητα ἐξαγωγῆς ἢ ἀνταλλαγῆς τοὺς μὲ ξένα) ἀλλὰ ἐντασσόταν μέσα στὰ γενικὰ πλαίσια τῆς πολιτικῆς ποὺ ἀκολουθοῦσε ἡ αὐτοκρατορία στὸν 6ο αἰ. ἔναντι τῶν βαρβαρικῶν λαῶν τοῦ Δούναβη.

Ἡ πληθυσμιακὴ ἀπογύμνωση καί ἡ οἰκονομικὴ κατάρρευση τῶν βόρειων ἐπαρχιῶν τῆς αὐτοκρατορίας τῆς περιόρισαν στὸ ἐλάχιστο τὴ δυνατότητα ποὺ εἶχε ἄλλοτε γιὰ ἐμπορικές, σ' εὐρεία κλίμακα, συναλλαγές μὲ τοὺς νέους νομαδικοὺς λαοὺς ποὺ κυριάρχησαν στίς βορειοδουναβικές περιοχές στὸ β' μιστὸ τοῦ 6ου αἰ. Ἀπὸ τίς λιγοστὲς πληροφορίες ποὺ μᾶς παρέχουν οἱ πηγές, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι αὐτὴ τὴν ἐποχὴ οἱ ἐμπορικές συναλλαγές μετὰξὺ αὐτοκρατορίας καί Ἀβάρων (κυριάρχος λαὸς στὸν κάτω Δούναβη στὸ β' μιστὸ τοῦ 6ου αἰ.) περιορίζονται στίς ἡγετικές τοὺς μόνο τάξεις καί διεξάγονται σὲ ἐπίπεδο πρέσβειων².

Ἐτσι στὰ 562, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Μένανδρος, οἱ πρέσβεις τῶν Ἀβάρων ποὺ βρίσκονται στήν Κωνσταντινούπολη γιὰ διαπραγματεύσεις, ἐνῶ δέχονται πολλὰ δῶρα ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα, ἀγοράζουν παράλληλα καί πλῆθος προϊόντων ποὺ εἶχαν ἀνάγκη· ἀνάμεσα σ' αὐτὰ συμπεριλαμβάνονταν καί ὕπλα³. Ἡ ἀμεση ἀντίδραση τοῦ Ἰουστινιανοῦ καί ἡ αὐστηρὴ ἐντολὴ του πρὸς τὸν Ἰουστῖνο⁴ νὰ τοὺς συλλάβει καί μ' ὁποιοδήποτε τρόπο νὰ τοὺς ἀφαιρέσει τὰ ὕπλα, σημαίνει ὅτι ὁ νόμος τοῦ Μαρκιανοῦ⁵, ποὺ ἀπαγόρευε τὴν ἐξαγωγή ἢ παράνομη πώληση ὕλων στοὺς βαρβάρους, ἐξακολουθοῦσε βέβαια νὰ ἰσχύει ἢ τήρηση ὅμως καί ἐφαρμογὴ του εἶχαν σαφῶς ἀτονήσει. Κατὰ τὸν ἴδιο συγγραφέα στὰ 580 ὁ χαγάνος τῶν Ἀβάρων Βαϊανὸς στέλνει στήν Κωνσταντινούπολη τὸν Ταργίτιο νὰ παραλάβει τὸν φόρο ποὺ εἶχε συμφωνηθεῖ στὸ ποσὸ τῶν ὀγδοήκοντα χιλιάδων νομισμάτων εἰς ἔτος ἕκαστον. Ὁ ἀπεσταλμένος του

1. Iustiniani Novellae, XLI, σελ. 262 (Weidman). Ἠρβλ. E. Stein, ὁ.π. 2, σελ. 474 - 475 καί A. H. M. Jones, LRE II, σελ. 844.

2. Γι' αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ ἐμπορίου ποὺ διεξαγόταν στὸν 5ο καί 6ο αἰ. βλ. πιὸ πάνω, σελ. 349.

3. . . . οἱ δὲ πρέσβεις τῶν Ἀβάρων. . . , δῶρα ὥσπερ σύνηθες ἦν αὐτοῖς παρ' αὐτοῦ εἰληφότες, καὶ μὲν οὖν ὠνησάμενοι τὰ ὅσα χρεῶν, τοῦτο μὲν ἐσθήτος, τοῦτο δὲ καὶ ὕλων (πλῆθος). . . (Μένανδρος, σελ. 444 (C. de Boor)).

4. Βλ. J. R. Martindale, *The prosopography of the later roman empire* II, Καϊμπριτζ 1980, σελ. 651 καί I. Barnea, DID2, σελ. 430.

5. Βλ. πιὸ πάνω, σελ. 352, σημ. 3.

πραγματοποιεῖ τὴν ἐντολή του καὶ ἐπιστρέφει σ' αὐτὸν μ' ἓνα μέρος τοῦ φόρου καὶ μὲ φόρτο ἐμπορευμάτων *ὃν ἐκ τῶν χρημάτων ἐνεπορεύσατο*¹. Δύο χρόνια ἀργότερα (582), λίγο μετὰ τὴν κατάληψη τοῦ Σιρμίου², σὲ συνθήκη εἰρήνης ποὺ ὑπογράφεται μεταξὺ Βυζαντινῶν καὶ Ἀβάρων συμφωνεῖται ἡ καταβολὴ μέρους τοῦ φόρου σ' ἐμπορεύματα³.

Τὸ γεγονὸς λοιπὸν ὅτι οἱ Ἀβάροι — λαὸς ποὺ ἔπαιξε ἴσως τὸ μεγαλύτερο πολιτικὸ ρόλο στὴν ἱστορία τοῦ Βυζαντίου στὸ β' μιστὸ τοῦ 6ου αἰ. — προμηθεύονταν ἐμπορεύματα καὶ βυζαντινὰ προϊόντα κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη μὲ καταβολὴ μάλιστα μέρους τῶν ἐτήσιων ἐπιδομάτων τους, εἶναι ἐνδεικτικὸ τῆς μὴ λειτουργίας, κατ' ἐκείνη τὴ χρονικὴ περίοδο, ἐμπορικῶν κέντρων στὴ γραμμὴ τοῦ Δούναβη. Εἶναι δύσκολο ἐπίσης νὰ μιλήσουμε γιὰ διεξαγωγὴ ἰδιωτικοῦ ἢ παράνομου ἔστω ἐμπορίου, ὅπως τοῦτο ἀναφέρεται πολὺ συχνὰ στὶς πηγές τοῦ 4ου καὶ 5ου αἰ. Στὶς περιγραφές τῶν γεγονότων ποὺ διαδραματίστηκαν στὶς βαλκανοδυναβικὲς περιοχὲς κατὰ τὸν 6ο αἰ. μὲ ἰδιαίτερη ἔμφαση ἐπισημαίνεται: ἡ ἐγκατάλειψη καὶ ἐρήμωση τῶν περιοχῶν τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Θράκης· ἡ καταστροφὴ καὶ ἡ οἰκονομικὴ κατάρρευση τῶν πλούσιων καὶ ἀνθηρῶν ἄλλοτε δυναβικῶν κέντρων· ἡ ἀνέχεια καὶ οἱ λιμοὶ τῶν κατοίκων ποὺ εἶχαν ἀπομείνει· ἡ ἀνεπάρκεια τροφίμων στὰ στρατόπεδα καὶ ἡ πλήρης σχεδὸν ἀδυναμία τῶν περιοχῶν νὰ συμβάλουν στὴν τροφὸδότησή τους⁴.

Ἡ τραγικὴ κατάσταση ποὺ ἐπικρατεῖ στὶς δυναβικὲς περιοχὲς ὀδηγεῖ, πολλὰς φορές, σὲ ἀπόγνωση τὰ ἐκεῖ παραμένοντα βυζαντινὰ στρατεύματα. Ἔτσι σὲ κάποια φάση τῆς πολιορκίας τῆς Τομέας⁵ τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸ στρατηγὸ Πρίσκο, περνοῦν τραγικὲς στιγμὲς ἀπὸ τὴ φοβερὴ ἔλλειψη τροφίμων καὶ τὸ λιμὸ ποὺ τὰ μαστίζει. Τότε ὁ Χαγάνος τῶν Ἀβάρων *παραδόξῳ προνοίᾳ τινὶ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πρεσβεύεται*. Πρωταρχικό, πρὸς τοὺς Ἀβάρους, αἶτημα τῶν βυζαντινῶν εἶναι *λύσιν τῶ λιμῶ ἐπιθεῖναι*. Ὁ χαγάνος ἱκανοποιεῖ μὲ προθυμία τὸ αἶτημά τους συνάπτοντας πεν-

1. Μένανδρος, σελ. 471 (C. de Boor).

2. Λεπτομερὴ περιγραφή τῆς πολιορκίας καὶ τῆς κατάληψης τοῦ Σιρμίου ἀπὸ τοὺς Ἀβάρους βλ. Μένανδρος, σελ. 174 - 175 (C. de Boor) καὶ Εὐάγριος, σελ. 208 (Bidez-Parmentier).

3. Θεοφύλακτος Σιμοκάττης, I 3, σελ. 45 (C. de Boor). Βλ. σελ. 350.

4. Προκόπιος, Ἀνέκδοτα, 18, σελ. 148 (Mihăescu), Μένανδρος, σελ. 174 - 175 (C. de Boor). Εὐάγριος, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, v 12, σελ. 298 (Bidez-Parmentier). Ὁ Θεοφύλακτος Σιμοκάττης, βασικὴ πηγὴ τῶν δύο τελευταίων χρόνων τοῦ 6ου αἰ., περιγράφει μὲ λεπτομέρειες στὰ κεφ. I, II, VI, VII καὶ VIII τὰ γεγονότα ποὺ ἔλαβαν χώρα καὶ τὴν κατάσταση ποὺ ἐπικρατοῦσε στὶς παραδουναβικὲς περιοχές.

5. Γιὰ τὴν πολιορκία τῆς Τομέας βλ. τὴν εἰδικὴ μελέτη τοῦ Gh. Ștefan, *Tomis et Toméa, à propos des luttes entre byzantins et Avars à la fin du VIe siècle de notre ère* DACIA. N. S. 11 (1967), σελ. 253 - 258.

θημέρους σπονδὰς καὶ ἀποστέλλοντας ἀμέσως ἀμάξας πλήρεις τροφίμων¹. Ὁ Θεοφάνης² ἀνεβάζει τὸν ἀριθμὸν τοὺς σὲ τετρακόσιες. Καὶ οἱ δύο συγγραφεῖς (Θεοφ. Σιμοκάττης καὶ Θεοφάνης), ποὺ περιγράφουν τὰ γεγονότα τοῦ τελευταίου τέταρτου τοῦ 6ου αἰ., ἀναφέρουν ὅτι ὁ ἡγεμόνας τῶν Ἀβάρων ζήτησε ἀπὸ τὸν στρατηγὸν τῶν βυζαντινῶν στρατευμάτων, σὲ ἀντάλλαγμα τῶν τροφίμων ποὺ τοῦ ἀπέστειλε, ἰνδικὰ προϊόντα³. Μὲ προθυμία ὁ Πρίσκος ἀνταποκρίθηκε στὸ αἶτημά του ἀποστέλλοντάς του πιπέρι, φύλλο Ἰνδικό, κασσία, κόστον καὶ ἕτερα τῶν ἐπιζητουμένων τὰ ὁποῖα δεξαμέμενος ὁ βάρβαρος ἤσθη ἐπ' αὐτοῖς⁴.

Μέσα ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τῶν ἐκτενῶν χωρίων τῶν δύο προαναφερθέντων ἱστορικῶν, σχετικὰ μὲ τὸ λιμὸν τῶν βυζ. στρατευμάτων καὶ τὴν ἄμεση ἀνταπόκριση καὶ δυνατότητα τοῦ χαγάνου γιὰ τροφοδότησή τους, διαφαίνονται καθαρὰ δύο πράγματα: ἀπὸ τῇ μιᾷ, ἡ οἰκονομικὴ ὑπεροχὴ τῶν νομαδικῶν λαῶν τοῦ Δούναβη καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλῃ, ἡ οἰκονομικὴ κρίση στὴν ὁποία ἔχει περιέλθει ἡ αὐτοκρατορία κατ' αὐτὴ τὴ χρονικὴ περίοδο.

Τὰ γεγονότα, ποὺ διαδραματίσθηκαν στὶς βόρειες ἐπαρχίες τῆς Θράκης καὶ τοῦ Ἰλλυρικοῦ στὰ τελευταῖα 20 χρόνια τοῦ 6ου αἰ. (περίοδος τῆς βασιλείας τοῦ Μαυρίκιου) μὲ τραγικὸ, γιὰ τὶς δουνάβικες κυρίως περιοχές, ἐπιστέγασμα τὴν ἐξέγερση στὰ 602 τῶν βυζαντινῶν στρατευμάτων μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν ἐκατόνταρχο Φωκᾶ⁵, ἔδωσαν μιὰ νέα δυσμενὴ γιὰ τὴν αὐτοκρατορία τροπὴ στὴν ὥς τότε κρατούσα κατὰστασι στὸ βόρειο σύνορό της.

ΣΟΦΙΑ ΠΑΤΟΥΡΑ

1. Θεοφύλακτος Σιμοκάττης, VII 13, σελ. 267 - 268 (C. de Boor).

2. Θεοφάνης, Χρονογραφία, σελ. 278 (C. de Boor).

3. Γιὰ τὰ ἰνδικὰ ἀρωματικὰ προϊόντα καὶ τὴ χρῆση τοὺς στὴ βυζαντινὴ περίοδο, βλ. Φ. Κουκουλέ, ὁ.π., Ε' (1952), σελ. 42 - 46.

4. Θεοφάνης, σελ. 278 (C. de Boor).

5. Θεοφύλακτος Σιμοκάττης, σελ. 295 - 296 (C. de Boor) καὶ Θεοφάνης, Χρονογραφία, σελ. 287 (C. de Boor).

